Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди
Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 297 (10589) | 1977 чылдың декабрь 21, среда | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

„САЛЮТ-6“ СТАНЦИЯ: АЖЫК КОСМОСКА ЭКИПАЖТЫҢ АЖЫЛЫ

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТӨП. (СЭТА). Орбитада «Салют-6» станцияның ужудуушкунунуң программазын ёзугаар космонавтылар Ю. В. Романенко биле Г. М. Гречко 1977 чылдың декабрь 20-де космос делгеминче үнгеннер.

Оларның дашкаар үнгениниң кол-ла сорулгазы станцияның даштыкы талазында чүүлдерни хынап көөрү болгаш эргежок чугула апарганда септелге ажылдарын кылыры турган.

Космосче үнериниң мурнунда космонавтылар чаа хевириниң скафандр-хевин кеткеш, амыдырал хандырылгазының катап тургустунар тускайлаң системазын хынаан болгаш шлюзчилге база ажыл өрээлчигештериниң көзенектерин хаап каапнар.

Москваның-биле 00 шак 36 минута турда, бортинженер Г. М. Гречко станциядан космос делгеминче үне берген. Корабль командири Ю. В. Романенко шлюзчилгениң ажык өрээлчигежинге тура, бортинженерниң ажылдаарын хайгаараан. Г. М. Гречко станцияның даштыкы кезээнде элементилерни хынап көрген.

Хыналда ажылдарының үезинде космонавтылар тускай монтаж болгаш хыналда-таарыштырылга херекселдерни ажыглаан. Олар орбитаның хөлеге болгаш чырык-даа талазынга ажылдаан болгаш черже өңнүг телевидение дамчыдылгазын кылганнар.

Ажылдап дооскаш, космонавтылар, станцияның үвер көзенээн хаап кааш, шлюзчилге өрээлчигежиниң иштинде базыышкынны чогуур деңнелге чедир тургузуп, иштики көзенекти ажыткаш, станцияның кол өрээлинче кире бергеннер.

Ажык космос делгеминиң нарын байдалдарынга бир шак 28 минутаның дургузунда экипаж ажык космосче үнериниң, станцияның даштыкы байдалын көөрүнүң, хайгаарал база септелге ажылдарының талазы-биле чаа, боттуг арга-хемчеглерни херек кырында хынаан.

Ажык космос делгеминче үнгениниң соонда эштер Ю. В. Романенко биле Г. М. Гречконуң кадыкшыың байдалы эки.

Декабрь 20-ниң хүнүнде Москваның-биле 8-тен 16 шакка чедир орбитада станцияның экипажы дыштанган.

ПАРТИЯНЫҢ ПЛАННАРЫН — АМЫДЫРАЛГА!

Совет чурт онгу беш чылдың үшкү чылынче кирип турар. Ажылчыннар, колхозчулар, интеллигенция СЭКП-ниң XXV съездизиниң көдүргени социал-экономиктиг программаны күүседир дээш сорук кириишкинниг ажылдап турар. Партияның шиитпирлери эртемге үндезилеттинген, ханы болгаш бүгү талалыг үндезилелдиг. Ол шиитпирлер совет кижилерниң амыдырал-чуртталгазы улам хандыртынган, өөрүшкүлүг болзун дээш Төрээн чурттуң экономиктиг болгаш угаан-бодал байлактары, ооң камгаланыр аргазы моон соңгаар-даа улам өскен турарынче угланган. Ону СЭКП ТК-ның чаа болган Пленуму болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң тоску чыыжының сески сессиязы база дагын бадыткаан.

Пленум болгаш сессия 1978 чылда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планын база ССРЭ-ниң Күрүне бюджедин чугаалашкан.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежнев Пленумга делгереңгей чүве чугаалаан.

Эш Л. И. Брежневтиң чугаазында Пленумнуң болгаш сессияның материалдарында беш чылдың баштайгы ийи чылының дургузунда партияның болгаш улустуң ажылының түңнелдерин кергүскен, ээлчеглиг сорулгаларны ылавылаан, партияның XXV съездизиниң шиитпирлерин күүседир арганы бээр улам ыңайгы ажыл-чорудулгаларның программазын тевилээн.

1977 чыл кончуг хөй болуушкуннарлыг, политика болгаш экономика талазы-биле кончуг чугула чыл болган деп, эш Л. И. Брежнев чугаалаан: Совет Эвилелиниң чаа Конституциязын хүлээп алган; Октябрьның 60 чыл оюн байырлалдыг демдеглээн; бистиң экономикавыс бурунгаар кескү базымнарны кылган. Совет кижилер эки, ак сеткилдиг ажылдаан, партия, совет, комсомол болгаш профэвилел организациялары оперативтиг, билдилиг ажылдаан. Ооң түңнелинде партияның XXV съездизиниң шиитпирлери чедиишкинниг боттанып турар.

Беш чылдың баштайгы ийи чылының Пленумга болгаш сессияга адаттынган түңнелдери совет экономиканың өзүлдезиниң аажок улуг хемчээлдериниң дугайын херечилеп турар. Баштайгы үнелээшкин ёзугаар алырга, национал орулга 8,4 хуу көвүдээр. 1977 чылда үлетпүр бүдүрүүшкүнүнүң немей өзүлдези чыл планында көрдүнген 5,6 хуунуң орнунга 5,8 хуу, а ийи чыл дургузунда — 10,9 хуу болур, ол дээрге планның онаалдаларның деңнелинде болуп турары ол-дур. Кодээ ажыл-агыйның нити продукциязының чылда ортумак хемчээли мурнундагы беш чылдың хамаарышкан үезинге деңнээрге, 1976—1977 чылдарда 6,6 хуу улгадыр. Тарааның чылда бүдүрери тоску беш чылда ортумаа-биле 181,6 миллион тонна турганындан 209,6 миллион тонна болур. Улус ажыл-агыйын хөгжүдеринге ийи чыл дургузунда 240 миллиард рубльди салып кииргеп.

Чоннуң боттуг орулгалары чайгылыш чок бедип турар — чоннуң кижи санынга онааштыр ийи чыл дургузунда 7 хуу өзер. Чуртталга тудуун калбак фронт-биле чорудул турар — 1976—1977 чылдарда 216 миллион дөрбелчин метр чуртталга бажыңнарын тудар, ол чорук 22 миллион кижи чуртталга байдалдарын экижидип алыр арганы бээр. Чоннуң материалдыг болгаш угаан-бодал негелделери улам долу хандыртынып орар.

Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, активке бижип алыр чүүлдеривис бар, чоргаарланыр-даа чүүлдеривис бар. Ынчалза-даа чедиишкиннерни болур-чогууру-биле үнелевишаан, шиитпирлээр апаар айтырыглар бисте ам-даа эвээш эвес дээрзин партия эки билип турар. Бистиң ажыл-агыйывыста чедир кылдынмаан болгаш кызыы чүүлдер ам-даа бар деп, Пленумга болгаш Дээди Советтиң сессиязынга демдеглеп турган. Чамдык кергүзүглер талазы-биле ийи чылдың онаалдаларын күүсетпээни, акша-хөреңгилерни быдарадып турары, чаа күчүлерни ажыглалга киирерин хожудадып турары, доозулбаан тудугларның өзүлдези ол дугайын чугаалап турар. Планны ниитизи-биле боттандырып турзажок, продукцияның чамдык хевирлерин кылып үндүрериниң онаалдалары өртек-үнеге натура талазы-биле күүсеттинмейн турар, план болгаш керээ чурумун үреп турар. Ол-ла бүгү чүүлдер чамдык бергелерни тургузуп турар. Оларның эң-не нити чылдагааны чүл дээрге, план болгаш ажыл-агый органнары, каттыжыышкыннар болгаш бүдүрүлгелер бүдүрүлгениң ажыктыын бедидеринче, ажылдың шынарын экижидеринче угланыышкынны болур-чогууру-биле боттандырбайн турары болур. Ынчангаш партияның XXV съездизиниң шиитпирлерин күүседир дээш демиселге негелделиг болур чорукту бедидери эргежок чугула.

Улус ажыл-агыйының эң чугула сорулгаларын шиитпирлээринче, беш чыл планын боттандырарынче угланган ханы, тодаргай барымдааларлыг чүүлдерни Пленумга чугаазынга эш Л. И. Брежнев айыткан.

Экономиканы дүрген хөгжүдериниң кол курлавырларының бирээзи — бисте бар бүгү-ле чүүлдерни, улус ажыл-агыйының бүдүрүп турар бүгү-ле чүүлдерин хумагалыг, чөп ажыглаары болур. Ол курлавырны ажыглаары — амгы үе-чадада ажыл-агыйжы ажыл-чорудулганың кол сорулгазы.

Чугаа болза, хамыктың мурнунда металлдарны, ылаңгыя кара металлдарны камнаарының дугайында чоруп турар. Ол чаа айтырыг эвес-тир, ынчангаш металлды камнаарының аргалары билдингир: эртемниң чедиишкиннерин, чаа техниканы болгаш технологияны нептередири, планнаашкынны экижидери болгаш металлды камнаарын болгаш ажыглалдан үнген демир-дести чыырын деткивишаан, экономиктиг быраларны улам билдилиг ажыглаары болур. Продукцияның өске хевирлериниң, чиг-эттиң, электроэнергияның, одаар чүүлдүң дугайында база ынчалдыр чугаалап болур.

Кодээ ажыл-агый продукциязын ажыглаарын экижидеринге курлавырлар эвээш эвес. Ол продукцияны камгалап алырынга акша-хөреңги ону бүдүреринге бодаарга дыка эвээш херек, ынчаарга ону бүдүрери чугула болгаш кавүледир-даа ужурлуг. Моортан сорулга — продукцияны өй-шаанда чыып алырын, сөөртүрүн, сайзырадып ажылдап кылырын, кадагалаарын, чөп ажыглаарын болгаш хереглекчиге чедирерин хандырар хүлээлгелиг адырларны дүрген хөгжүдери болур.

Бүдүрүлге күчүлерин улам чөп ажыглаарынга, дериглерниң ачаа туруушкуннарын кызырарынга хөй чүүлдерни кылыр апаар. Ол сорулга-биле ажылдың сменалыг болурунуң коэффициентизин бедидерин, чиг-эттн, четчелекчи кылыгларны соксаал чок бээрин, эртемниң берген чүүлдерин, мурнакчыларның дуржулгазын ажыглаарын хандырар херек. Ындыг турбуже, чамдык ажыл-агыйжылар биезки-ле хевирниң чаа заводтарының тудуун боттандырып тура-ла, чаа капитал салыышкыннарны негевишаан, өске арга-биле ажылдаарын кузеп турар.

Бар иштики курлавырларны сайгарар талазы-биле бүгү-ле болдунгу дег аргалар доозулганда, харын чаа тудуг дугайында айтырыгны тургузуп болур дээрзин Пленумга онзалап демдеглээн.

Экономика хөгжүлдезиниң амгы үе-чадазының онзагай чүүлдериниң бирээзи чүл дээрге, харысалгалыг дыка хөй сорулгаларны хары угда шиитпирлээр апаары болур. «Ынчангаш курлавырларны кол угланыышкыннарга өй-шаанда мөөңнээриниң, чугула чүүлдерни шын тодарадырының, тодаргайлаарга айтырыгларның улус ажыл-агыйынга ужур-дузазын барымдаалап, оларны ээлчеглиг шиитпирлээриниң эргежок чугулазының дугайында айтырыг бистиң мурнувуста улам чүткүлдүг туруп келген» — деп, эш Л. И. Брежнев чугаалаан. Акша-хөреңгилерни адырлар аайы-биле чүгле шын хуваар эвес, харын күштүг болгаш курлавырларны, эртемниң болгаш техниканың аргаларын нити күрүне, нити ажыл-агый эрге-ажыктарын барымдаалааш, адырларның иштики болгаш адырлар аразының эң чугула айтырыгларынче мөөңнээр херек.

Эң эвээш чарыгдалдарны үндүрүп тура, эң улуг болгаш дүрген ажыкты ап болур тодаргай звеноларны билдилиг илередир, кандыг-даа сорулганы алыс түңнелдери кандыг болурун барымдаалап шиитпирлеп билир чорук — планнаашкынның, черле ынчаш, ниитизи-биле ажыл-агыйжы удуртулганың уран аргазы ол-дур. Адыр бүрүзүнүң, министерство бүрүзүнүң удурткчуларының хүлээлгези чүл дээрге, кергүзүглерниң улус ажыл-агыйжы алыс ажыын улам сырый дүүштүрүп тургаш, оларны экижидерин чедип албышаан, чүгле бодунуң албан чериниң аайын барымдаалап, кызыы эрге-ажык көөр чоруктарны ажып эртери, ниитилелдиң боттуг хереглелдерин болдунар-ла аргазы-биле камналгалыг болгаш ажыктыг кылдыр хандырары болур.

Капитал тудуг талазы-биле бирги ээлчеглиг сорулга чүл дээрге, күштерни болгаш акша-хөреңгилерни быдарадыр чорукту чок кылыры болур. Продукцияның чуртка онза эргежок чугула хевирлерин бүдүрерин көвүдедиринге дузалап болгу дег чогум-на харын ындыг тудугларны болгаш күчүлерни ажыглалга эң дүрген киирери ол акша-хөреңгилерни мөөңнээр херек.

Кодээ ажыл-агыйның машина тудуушкунунга улуг кужениишкинни бүдүрүлгениң дооступ турар үе-чадаларын хандырар машиналарны — тарааны, чигир свёклазын, картофельди, ногааларны аштап алырынга, мал чемнерин белеткээринге хереглээр амгы үениң комбайннарын болгаш агрегаттарын, а ол ышкаш ажаап алыышкын сөөлүнде продукцияны чедир болбаазырадырынга хереглээр дериишкиннерни бүдүрүп үндүрерин көвүдедиринге салыры чугула. Ол чорук чидиригни дыка кызырарының аргазын бээр.

Мал чемнерин бүдүрерин хөгжүдери, суггаттыг сиген шөлдерин болгаш одарларны тургузары, мал чеми, тараа шыгжаар черлерни тудары, комбикорм үлетпүрүнде күчүлерни дүрген хөгжүдери мал ажылында улам-на улуу-биле шиитпирлиг звено болуп бар чыдар.

Адырлар аразының чугула айтырыгларының аразында одалга-энергетика айтырыындан артык чугула айтырыг чок. Пленумга демдеглээни ышкаш, чоокку он чылда чуртту одалга-биле база энергия-биле хандырарынга шиитпирлиг роль хамыктың мурнунда Тюмень нефтиге болгаш газка хевээр артар. Барыын Сибирьниң чер иштиниң байлаан комплекстиг шиңгээдип алырының болгаш бүдүрүкчү күштерин хөгжүдериниң программазының бирги үе-чадазын чедиишкинниг дооскан бис. Ам дараазында үе-чаданы боттандырары соңгаарладыышкын чок эргежок чугула болуп турар. Бистиң үевистиң ол кедергей улуг тудуунга курлавырларны, капитал тудугнуң болдунар аргаларын мөөңнээри, экономиктиг хемчеглерни масса-политиктиг хемчеглер-биле быжыглаары, комсомолдуң, парлалганың талазындан аңаа кичээнгейни күштелдирери чугула.

Чурттуң одалга-энергетика балансызында чугула черни хөмүр-даш ээлеп турар болгаш моон соңгаар-даа ээлээр апаар, ону казып үндүрери 1978 чылда 746 миллион тонна чедер. Чурт ол хире хөй «үлетпүр хлевин» ап турарынга канчаар-даа аажок улуг ачы-хавыяа хөй санныг шахтёрларга, хамыктың мурнунда оларның шалыпчы отряды — чылда миллион болгаш оон-даа хөй тонна хөмүр-дашты казып үндүрүп турар «миллионер»-бригадаларга хамааржып турар. Гидро болгаш атомнуг энергетика кедергей дүрген темпилер-биле хөгжүүр апаар.

«Бир эвес ленинчи дыл-биле чугаалаар болза, оларны бис сегирип алгаш, бүгү чүвени үндүр тырттып эккеп болурувус ындыг звеноларны онзалап көөр чорук бүгү-ле план болгаш ажыл-агый ажылынга шиитпирлиг ужур-дузалыг болуп турар» деп, эш Л. И. Брежнев демдеглээн.

Экономиканы хөгжүдериниң чугула негелдези — ажыл-агый ажылының бүгү талаларынга, бүгү участоктарынга эң бедик организастыг чорук, корум-чурум болгаш сагылга-чурум — күш-ажылдың сагылга-чуруму, технология сагылга-чуруму, план сагылга-чуруму болур. Аңаа эргежок чугула хөй-ниити-политиктиг байдалды партия, профэвилел болгаш комсомол организациялары администрация-биле кады бүдүрүлге бүрүзүнге, коллектив бүрүзүнге тургузар хүлээлгелиг. Эң дээре, үре-түңнелдиг, бүдүрүкчүлүг кылдыр ажылдаар чүткүлдүг болдурар, сагылга-чурумнуң хажыдыкчылары-биле эптеш чок болур шак ындыг байдалды тургузар херек. Онаалда бүрүзүн ылаптыг күүседири дээш, план сагылга-чурумун эң шыңгыы сагыыры дээш бүгү-ле деңнелдиң бүдүрүлге удурткчуларының харысалгазы онза бедик.

(Уланчызы 2-ги арында).

РСФСР-ниң Дээди Совединиң сессиязының мурнунда

Россия Федерациязының Дээди Совединиң доктаамал комиссияларының пленарлыг хуралдары РСФСР-ниң Дээди Совединиң алдыгы сессиязының бүдүүзүнде, декабрь 19-та болган. 1978 чылда РСФСР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планын база республиканың Күрүне бюджедин, а ол ышкаш 1976 чылдың бюджединиң күүселдезиниң дугайында отчётту баш удур чугаалажып көргениниң түңнелдерин ол хуралдарга үндүрген.

СЭКП ТК-ның декабрь (1977 ч.) Пленумунуң шиитпирлери, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң чугаазында айыткан чүүлдер болгаш түңнелдер СЭКП-ниң XXV съездизиниң салганы, чурттуң хөгжүлдезиниң социал-экономиктиг сорулгаларын амыдыралга боттандырарынга канчаар-даа аажок улуг ужур-дузалыг болуп турар деп илеткелдерде болгаш саналдарда демдеглээн. Беш чылдың үшкү чылының чугаалажып көрген планы болгаш бюджеди республиканың бүдүрүкчү күштерин улам ыңай дыка өстүрерин, чоннуң амыдыралының материалдыг болгаш культурлуг деңнелин бедидерин хандырып турар.

План болгаш бюджет талазы-биле түңнелдерни комиссиялар бадылаан. Комиссияларның ажылдап кылганы Россия Федерациязының министерстволарынга болгаш ведомстволарынга, автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, улус депутаттарының крайлар, областар, Москва болгаш Ленинград хоорайлар күүскомнарынга рекомендацияларда ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыын, ажылдың шынарын улам ыңай бедидериниң, эртем-техниктиг депшилгени дүргедедириниң эрге-ажыктарынга ажыл-агыйның иштики курлавырларын бүрүнү-биле ажыглаарынче угланган хемчеглерниң калбак комплекизи тевилеттинген.

(СЭТА).

КОМИССИЯЛАР АЖЫЛЫН ДООСКАН

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң чедиги сессиязынга 1978 чылда республиканың экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планын болгаш Күрүне бюджедин чугаалажып көөр деп турары-биле холбаштыр, планның болгаш бюджеттиң хамаарылгалыг чүүлдерин адырлар аайы-биле чугаалажып көөр белеткел комиссияларын тургускан турган. Олар боттарының ажылын дооскан.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң план-бюджет комиссиязының хуралы декабрь 19-та **М. К. Шыыраптың** даргалаашкыны-биле болуп эрткен. Аңаа белеткел комиссияларының 1978 чылда республика планын болгаш бюджедин адырлар аайы-биле көргениниң түңнелин чугаалашкан. Үлетпүр болгаш тудуг, транспорт болгаш харылзаа, кодээ ажыл-агый, бойдус камгалалының, чуртталга-коммунал болгаш чаагайжыдылга, садыг, нити чемненилге болгаш чоннуң амыдырал хандырылгазының, улус өөредилгези болгаш культура, аныяктар херээниң, кадык камгалалы, социал хандырылга болгаш спорт талазы-биле доктаамал комиссиялар илеткелдер кылган.

Белеткел комиссияларының мурнундан Тыва автотранспорт эргелелиниң начальниги **В. А. Парунин**, СЭКП Бии-Хем райкомунуң бирги секретары **В. М. Евтешин**, СЭКП Кызыл райкомунуң бирги секретары **К. Н. Шулуу**, СЭКП обкомунуң эртем болгаш өөредилге черлериниң килдизиниң эргелекчизи **Д. Б. Ондар**, кадык камгалал министри **Н. В. Сизых**, республиканың Күрпланының даргазының оралакчызы **С. Т. Дрожжина** олар дыңнадыглар кылган.

СЭКП-НИҢ XXV СЪЕЗДИЗИНИҢ ШИИТПИРЛЕРИН — АМЫДЫРАЛГА!

МУРНАКЧЫ ЦЕХ

Чадаананың мяш ажыл-агыйының коллективи ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сески сессиязының материалдарын амгы үеде ханы сонуургал-биле таныжып турарлар. Онгу беш чылдың үшкү чылында бистиң чурттуң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң планнары оларны сонуургатпас арга чок. Чүге дээрге ол планнарны амыдыралга боттандырары дээш коллектив бодунуң үлүг-хуузун киириштирер.

Чадаананың мяш ажыл-агыйының калбак хереглел кылыгларын бүдүрер цеги бүдүрүлгениң цехтериниң аразында социалистиг чарышка тиилекчи болуп, юбилейлиг чылда алган социалистиг хүлээлгелериниң чедиишкинниг күүсеткен. Онгу беш чылдың ийи чылының планныг онаалдаларын олар ноябрь 1-ге чедир күүсеткен. Бүдүрүлгениң мурнакчызы Виктор Монгуш баштаан чазаныкчылар доктаамал бедик көргүзүглерни чедип ап турарлар.

1977 чылды цехтиң коллективи база күш-ажылчы чедиишкиннииг доозуп турары өөрүнчүг. 405 муң рубльдиң бараанныг продукциязын бүдүрер планын цех ноябрь 30-де күүседипкен. А продукция сайгарарының планы база хуусаа бетинде, декабрьның 12-де, күүсеттинген. Чыл планында көрдүнген 425 муң рубльдиң продукциязын сайгарар планын олар бүрүн күүсеткени ол.

Ынчангаш калбак хереглелдиң кылыгларын бүдүрер цехтиң коллективи бүдүрүлгениң күрүне планын күүседиринде төлептиг үлүг-хуузун киириштирип, социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турар.

(Бистиң корр.).

ПЛАНДАН АЖЫР

«Тээли» совхозтуң Ээр-Хавак сүт-бараан фермазының коммунистиг күш-ажылдың коллективи эрткен он бир айларда плапдан ажыр 23 тонна сүттү бүдүрген. Саанчылар күрүнеге сүт садарының чыл планын күүсеткеш болгаш чыл төнчүзүнге чедир ам-даа 15 тонна сүттү дужаарын хүлээнгеннер.

Ферманың мурнакчылары Роза Билчей, Борбаш Куулар, Караш Сагды болгаш Любовь Норбу бир инектен-не 1740-ден 2780 килограмм чедир сүттү сагганнар.

Ферма коллективи 142 тонна сигенни белеткен, 180 тонна өдекти белдүп алган, ол планнаанындан 1,5—1,8 катап хөй. Малды ылбыраткан чем-биле чемгерип, чылыг суггу берип турар.

Б. БАРБА.

СЕПТЕЛГЕДЕ

«Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң Чодураа салбырының механизаторлары келир чылдың хову ажылдарынга хереглеттинер техниканы, кожуг машиналарын дүрген темиилиг болгаш шынарлыг кылдыр септеп турарлар.

Бо чылдың дөрткү кварталында ДТ-75 деп 2 тракторну, 2 комбайнны, 40 плугну, 5 апдазынны, 4 сеялканы салбырда септээн. Ол кварталда көрдүнген план-графикке дүгжүп турар.

Септекчилерден Марат Сапчат-оолдуң, Делгер Доспан-оолдуң, Ногай Кызыл-оолдуң, Сандан Сүмбүр-оолдуң, Николай Чимискениң, Очур-оол Ховалыгның кызымак ажылдап турарын улус мактаар.

Т. САЛЧАК-ООЛ.

ХУУСАА БЕТИНДЕ

Хову-Аксының хлеб заводу юбилейлиг чылдың планныг онаалдаларын декабрьның 12-де күүсеткенин дыңнаткан. Чедиишкинге сорук кирген коллектив ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сески сессиязынга 1978 чылда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социалдыг хөгжүлдезиниң дугайында ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, ССРЭ-ниң Күрпланының даргазы депутат Н. К. Байбаковтуң кылган илеткелин коллектив улуг сонуургал-биле таныжкан. Сессияга хүлээп алдынган улус ажыл-агыйының планнарында Коммунистиг партияның, Совет чазактың чоннуң амыдыралынче ада сагыш салыышкыны сиңниккен. Ынчангаш партияның планы — чоннуң планы. Аңаа харыы кылдыр олар онгу беш чылдың үшкү чылы — шалыпчы күш-ажылдың чылын шалыпчы ажыл-иш-биле эгелээр сорулгалыг.

1977 чылдың планныг онаалдаларын ёзугаар 180 муң рубльдиң нити продукциязын бүдүрер болгаш 900 тонна хлеб аймаан быжырар тургаш, херек кырында коллектив декабрьның 12-ге чедир 183 муң рубльдиң нити продукциязын бүдүрген, 945 тонна хлеб, булочка кылыгларын чонга берген.

Юбилейлиг чылдың планын коллектив хуусаа бетинде күүсеткени кужениишкинниг ажылдың түңнели. Улуг Октябрьның 60 чыл оюнга төлептиг ужуражыры дээш аъш-чем эргелелиниң бүдүрүлгелериниң аразында калбарган социалистиг чарышка Хову-Аксының хлеб заводунуң коллективи бедик кодурлуушкуннуг киржип келген. Шынарның беш чылында бо коллектив продукцияның шынарынче кичээнгейни күштелдирген болгаш социалистиг чарышка шынар көргүзүүн онза барымдаалап турганындан заводтуң бүдүрген продукциязының шынары эки үнелелди ап турар.

Н. ООРЖАК.

Тываның өңнүг металлургиязының төвү — Хову-Аксы суур онгу беш чылда улам чаагайжып, чаа-чаа тудуглар немежир. Оларның бирээзи — даараныылга фабриказы. Ол онгу беш чылдың ийиги чылында ажыглалга кирер тудугларның бирээзи. Бо хүннерде фабриканың иштики дериг-херекселдерни эптеп тургузарының ажылдары сөөлзүрел келген. Ол дээрге, амгы үениң нарын дериг-херекселдери-биле дериттинген улуг бүдүрүлге чери болур. Келир үеде аңаа үш чүс ажыг кижи ажылдаар болгаш чонга эргежок чугула даараглыг кылыгларны кылып үндүрер.

Декабрь 10-да Кызылдың даараныылга фабриказының специалистери кол механик М. Пилсуевтиң удуртулгазы-биле янзы-бүрү маркалыг даараныылга машиналарын эптеп доозупканнар. Олар боттарынга алган хүлээлгезин хуусаадан эрте күүседип, ажылдың шынарын экижидер дээш үе-шак барымдаалавайн ажылдап турганнар. Чүге дээрге, фабрика 1978 чылдың баштайгы хүннеринде ажылдап эгелээр ужурлуг.

— СЭКП ТК-ның чоокта чаа Пленумунга болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң ээлчеглиг сессиязынга-даа ажыглалга кирген чаа бүдүрүлге черлериниң долу күчүзүн шалыпкын чедип алырының дугайында чугаа болган. Ол дугайын СЭКП ТК-ның Пленумунга партия Төп Комитединиң Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежнев онзалап айыткан. Ынчангаш бистиң чаа тургустунган, аныяк коллектив бо айтырыышкынны ажылдың дайынчы программазы кылдыр хүлээп ап турар — деп, фабриканың директору Г. Малеванная чугаалап турар.

Хову-Аксының даараныылга фабриказында ажылчын кадрларны четчелээри чоруп турар болгаш дериг-херекселдерни эдиктир ажылдадып эгелээн.

ЧУРУКТА: эптекчилер В. П. Шалахов (мурнунда) болгаш М. К. Дьяков оларның сөөлгү даараныылга машиналарын эптеп турары.

В. АМЫРНЫҢ фотозу.

БАЙЫРЛЫГ ХУРАЛ

Күрүнениң айыыл чок чорук комитединиң Ф. Э. Дзержинский аттыг төп клувунга декабрь 19-та Күрүнениң айыыл чок чорук совет органнарының 60 чылынга тураскааткан найысылалдың ажылчы чоннарының төлээлекчилери-биле кады Күрүнениң айыыл чок чорук комитединиң ажылдакчыларының байырлыг хуралы болган.

ССР Эвилелиниң Күрүнениң айыыл чок чорук органнарының ажылдакчыларынга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң байырлыг чагаазын диңмиттиг, үр үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны-биле уткаан. Байырлыг чагааны СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күрүнениң айыыл чок чорук комитединиң даргазы Ю. В. Андропов номчаан.

Эш Л. И. Брежневтиң байырлыг чагаазының чылыг, чүректиң ханызындан сөстери чекисчи бүгү ажыл-чорудулганы улам ыңай сайзыраңгайжыдарынга чаа сорук киирикчи ыдыг болур дээрзинге быжыг бүзүрелди Ю. В. Андропов илергейлээн.

Кежээге «Совет Төрээн чурттуң айыыл чок чоруувуң камгалалында 60 чыл дургузунда» деп илеткелди Күрүнениң айыыл чок чорук комитединиң даргазының оралакчызы, генерал-полковник Г. К. Цинев кылган.

ПАРТИЯНЫҢ ПЛАННАРЫН — АМЫДЫРАЛГА!

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

План — партияның экономиктиг политиказын боттандырып чорударының кол чепсээ. Планнарның ролюн, оларны күүседири дээш харысалгалыг чорукту көдүрер төлээде, планнарны хажык чок дүүштүрерин чедип алыры эргежок чугула, план бадылаттынган болгаш хоойлу болуп күштүг апарганда, чүгле чаңгыс хүлээлге — ону күүседири артар, ынчаарга ону ээзэш чарыгдалдарны үндүрүп тургаш, эң эки көргүзүглерлиг кылдыр күүседир ужурлуг. Ажылдың түңнелдерин үнелээр болгаш материалдыг шаңнал-мактал төлеп бээр үеде, тодаргай номенклатураны болгаш ажыл-агый керээлерин ёзугаар продукция чорудуп бээриниң талазы-биле хүлээлгелерин күүсеткенин шыңгыызы-биле барымдаалаар херек. Ажыл-агый ажылынга ёзулуг-ла партийжи, чогаадыкчы стильди, мегелеп мажарлаар болгаш ажыл чылзыр, үстүнде турар черлерге ажык чок хей аазаашкыннар кылыр, харысалганы өскелерже чууй каар чоруктар-биле эптежип болбас стильди чер болганга тургусса чогуур.

Бистиң үевис — совет кижилерниң улам-на чаа-чаа магалыг эгелээшкиннериниң үези. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн, бүдүрүлгениң техниктиг деңнелин болгаш продукцияның шынарын бедидеринче угланган москвачыларның эгелекчи саналдары, чаа тудугларның чагыгларын хуусаа бетинде күүседир талазы-биле ленинградчыларның эгелекчи саналы калбак деткимчени алган. Шынарны эргелеп башкарарының комплекстиг системазын шиңгээдип алыр талазы-биле львовчуларның, металлды камнап алырының талазы-биле — челябинчилерниң, ам хожудаан бүдүрүлге чок ажылдап турар ростовчуларның ажылы төлептиг чүүлдүгзүнүүшкүнге таварышкан. Шекинонуң аргазы, тудугда Злобинниң аргазы болгаш өске-даа хөй-хөй чүүлдер бүгү улуска билдингир. Эки эгелекчи саналдарны калбаа-биле нептередири, оларны организастаашкын, планнаашкын, материал-техника талазы-биле-даа хажык чок болгаш бүгү талалыг хандырары чугула. Мурнакчы дуржулганың оруунда туруп турар шаптыктаашкыннарны дүрген болгаш шиитпирлиг чайладыр херек.

Организастыг чорукту, сагылга-чурумну болгаш харысалгалыг чорукту күштелдирери, шиитпирлерни шынарлыг белеткээринден болгаш оларның күүселдезин контрольдаарындан хөйүнде хамааржыр. Ол дээрге хамыктың мурнунда министерстволарның болгаш ведомстволарның коллегияларының, Советтерниң күүседикчи органнарының болгаш ылаңгыя улусчу контрольдуң херээ-дир.

Бүдүрүлгени эргелеп башкарарынга күш-ажылчы коллективтерни эң-не калбаа-биле киириштирери, социалистиг чарышты бүгү хемчег-биле хөгжүдери, ооң ажык болурун, үре-түңнелдиин, дээштиин бедидери экономиканы удуртурун партийжи ёзу-биле көврүнге тудуш шынар болуп турар. Бистиң планнарывыстың салым-хуузун түңнелинде кээп күш-ажылчы коллективтерге, партияның эге организацияларынга шиитпирлеп турар болгай, а ындыг болганда партийжи-политиктиг ажылдың кол төвү аңаа турар ужурлуг.

«Юбилейлиг чарыштың күш-ажылчы кыптыгыышкынын болгаш күженишкинин хевээр арттырары, быжыглаары эргежок чугула. Бөгүн дүүнгүзүнден эки, даарта — бөгүнгүзүнден эки кылдыр ажылдаар. Хүнүң лозуңу ындыг-дыр. А эки кылдыр ажылдаары — ол дээрге шынарга, ажыктыг чорукка, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүреринге күженишкинни салыры-дыр. Бистиң бүгү-ле ажыл-агыйжы ажыл-чорудулгавыска ышкаш, социалистиг хүлээлгелерниң үндезини чогум-на ында болуп турар» деп, эш Л. И. Брежнев чугаалаан.

Бүгү-ле партия, совет, ажыл-агый, профэвилел болгаш комсомол организацияларының кол сорулгазы болза, 1978 чылга доктааттткан онаалдаларны күш-ажылчы коллектив, район, хоорай, область, край болгаш республика бүрүзү чүгле чедир эвес, харын ажыр күүседирин хандырары болур деп, Пленум онзалап демдеглээн. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-нин Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң чугаазында тайылбылаттынган чүүлдерни болгаш түңнелдерни удуртулга болдургаш, совет улустуң чаагай амыдыралын улам ыңай көдүрериниң эрге-ажыктарынга бүдүрүлгениң ажыктыын база ажылдың шынарын бедидериниң, тургустунган экономиктиг күчү-шыдалды чөптүг ажыглаарының талазы-биле сорулгаларны херек кырынга шиитпирлээринге, капитал салыышкыннарын ажыглалга киирер эң чугула объектилерге мөөңнээринге болгаш кол фондуларны чогуур үезинде ажыглалга киирериңге, эртем-техниктиг депшилгени бүгү хемчег-биле дүргедедиринге, бүдүрүлгени интенсификастаарынга, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүреринге, камналганың чурумун күштелдириринге кичээнгейни мөөңнээр херек.

Бистиң Төрээн чуртувустуң ажылчыннары, колхозчулары, специалистери, улус ажыл-агыйының бүгү адырларының ажылдакчылары 1978 чылды шалыпчы күш-ажылдың чылы болдурар болгаш СЭКП-ниң XXV съездизиниң идип үндүргени төвүлүг сорулгаларны боттандырарынга чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алыр дээрзинге быжыг бүзүрелди СЭКП Төп Комитеди илергейлээн.

1978 чылда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планын болгаш ССРЭ-ниң Күрүне бюджедин ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязынга чаңгыс эп-сеткил-биле бадылаан болгаш ол ындыг янзы хоойлу болу берген.

1978 чылдың планы — партияның XXV съездизиниң шиитпирлерин, оңгу беш чылдың онаалдаларын боттандырарында чугула звено. Ук план экономиканы улам ыңай өстүрерин база ооң ажыктыын бедидерин, үлетпүрну болгаш көдээ ажыл-агыйны хөгжүдерин, чурттуң камгаланыр аргалыын быжыглаарын баш удур көрүп турар. Чоннуң амыдыралының деңнелин бедидерин, эртемни, культураны болгаш өөредилгени, амыдырал хандырылгазын, социал хандырылганы хөгжүдерин баш удур көрүп турар делгереңгей социал программа планда кирген. План — күш-ажылдың кижизиниң, ооң өзүп турар материалдыг хереглелдерин база угаан-бодал негелделерин хандырарының дугайында партияның сагыш салыышкынының чаа илерээшкини-дир.

Планны долдур болгаш ажыр күүседиринге херек бүгү-ле чүүлдер: күчүлүг индустрия болгаш амгы үениң көдээ ажыл-агыйы, Төрээн чуртунуң чечектелиишкинин чүүден-даа артык бедик кылдыр көрүп турар кайгамчыктыг кижилер, бойдустуң байлак курлавырлары бисте бар. Ынчалзажок ону чедип алыр төлээде эки, шалыпчы ёзу-биле ажылдаар, социалистиг чарышты улам-на калбартыр, чоннуң байлаан сагыш човангыр хумагалаар болгаш көвүдедир, организастыг чорукту база сагылга-чурумну бедидер херек.

Ам кол чүве — СЭКП ТК-ның Пленумунуң болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязының шиитпирлерин коммунист бүрүзүнге, совет кижи бүрүзүнге, коллектив бүрүзүнге чедирери, ол шиитпирлерни боттандырары-биле тодаргай чүну база кандыг хуусааларда кылыр ужурлуун ылавылаары, чедиишкиннииг ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны чер болганга тургузары, хүлээп алган планнарны база хүлээлгелерни чер болганга долдур болгаш ажыр күүседирин хандырары болур.

Ол сорулга-биле идей-политиктиг салдар чедириниң бүгү-ле организастыг хевирлерин, бүгү-ле чепсектерин ажыглаар херек. Массалыг информацияның болгаш пропаганданың чепсектериниң ролю маңаа кончуг улуг. Олар чоннуң күш-ажылының болгаш демиселиниң өндүр улуун ханы болгаш бүгү талалыг, тодаргай болгаш чедингир кылдыр көргүзер, чогаадыкчы эгелээшкиннерни, мурнакчы дуржулганы идепкейлиг деткиир, четпестерни чидии-биле шүгүмчүлээр, оларны чайладырынга идиг бээр чүүлдерниң дээштиг болурун чедип алыр хүлээлгелиг.

СЭКП Төп Комитединиң декабрь Пленумунуң болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязының шиитпирлерин, СЭКП ТК-ның, ооң Политбюрозунуң, ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң ленинчи иштики болгаш даштыкы политиказын, ажыл-чорудулгазын совет улус изии-биле чүүлдүгзүнүп көрүп турар. Миллион-миллион кижилерниң патриотчу тура-соруу — партияның планнарын амыдыралга боттандырар, бистиң социалистиг улуг Төрээн чуртувус улам ыңай чечектелзин, улам күчү-шыдал кирип турзун дээш бүгү-ле чүүлдерни кылырынче угланып ужурлуг.

(ДЕКАБРЬ 18-ТЕ «ПРАВДАДАН»).

Партийжи амыдырал

АВАНГАРДЧЫ БОЛУР

Бо юбилейлиг чылда бистиң совхозта партком болгаш партия организациялары ферма, бригада бүрүзүнге күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүү улам бедидип, ажылдың ажыктыын болгаш шынарын бедидер дээш демиселге коммунистерниң инициативазын калбарткан. Парторганизацияның учёдунда турар 54 коммунистиң болгаш партия кежигүнүнге кандидаттарның барык 90 хуузу ажылчыннар болгаш специалистер. Коммунистерни совхоз бүдүрүлгезиниң чугула участоктарынга таарыштыр тургускан. Олардан мал ажылында 11 кижи хаара тудтунган, 13-ү механизаторлар. Материалдыг кежикти бүдүрер ажылда коммунистерниң хөй кезии киржип турар.

Отчёттуг үеде партияның хүрээлеңиинге хүлээп алдынганнарның хөй кезии материалдыг бүдүрүлгеде ажылдап турар кижилер болгаш ВЛКСМ-ниң дамчыштыр кирген аныяктар болуп турар. «Партияга хүлээп алыышкынның болгаш СЭКП кежигүнүнге кандидаттарны кижизидер талазы-биле Киргизияның партия организациязының ажылының дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалында айыткан сорулгаларны күүседир дээш моон-даа соңгаар шудургу ажылды чорудар апаар.

Сөөлгү үеде партийжи-организастыг болгаш идей-кижизидилгелиг ажыл бисте элээн күштелген. Отчёттуг үеден бээр партияның ниити хуралдарын алды удаа эрттирип, мал кыштаглаашкынынга белеткелдерниң чоруп турары, ВЛКСМ комитединиң ажылының, эки тураның улусчу дружиназының ажылының дугайы чижектиг айтырыгларны оларга чугаалажып, партия райкомунуң доктаалдары-биле таныышкан. Коммунистерниң отчёттарын, дыңнадыгларын партия хуралдарынга алыры, мурнунда эрткен хуралдарның шиитпирлериниң күүселдезин дараазында хуралдарга коммунистерге информастап дыңнадыры чаңчыл апарган.

Хуралдарга коммунистерниң идепкейин бедидер талазы-биле ам-даа улуг ажылды чорудар апаар. Коммунистерниң чеден ажыг, чамдыкта оон-даа эвээш хуузу партия хуралдарынга кээп олуржуп турар. Ынчангаш партком, бригадаларда партия организациялары ындыг чорук-биле эптешпейн, коммунистерден негелдени шыңгыырадыр сорулганы салган. Хойжу бригадада парторганизациязында Д. Монгуш, конторада парторганизациязында Н. Стройкова, Х. Ооржак олар ышкаш коммунистер партия хуралдарынга эвээш олуржуп тургулаан.

Аныяк коммунистерни, партия кежигүнүнге кандидаттарны кижизидери, оларның марксистчи-ленинчи дадыгыышкынын эң чугула айтырыглар болур. Бисте 16 аныяк коммунист бар. Оларның хөй кезиң совхозта хөй-нити ажылынга идепкейлиг киржип, бүдүрүлгеге багай эвес көргүзүглерни чедип ап келген. Партияга кежигүн хүлээп алырда, оларның ажыл-ишчи болгаш моральдыг мөзү-шынарын бүгү талалыг көөрү чугула болгай. Ынчалза-даа бисте бо талазы-биле четпестер бар турган.

Чижээ, эрткен чылдың ноябрьда партия кежигүнүнүң кандидадынга С. Салчакты коммунистер хүлээп ап, аңаа улуг идегелди көргүскен. Ынчалза-даа ол кандидат стажын эртип тура, коммунистерниң идегелин бузуретпейн, сагылга-чурум чок чоруун көргүскен. ВЛКСМ комитединиң секретары тура, ол ажылды сандараткан. Ынчангаш партия кежигүнүнге кирериниң рекомендациязын коммунистер аңаа бербээннер.

Күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр, ажыл шагы үзер, арагалаашкынче хандыкшыыр чорук чамдык ийи-чаңгыс коммунистерге база тургулаан. Ындыгларга партия талазы-биле хемчег көргүскен.

Бригадаларның парторганизациялары партия хуралдарын доктаамал эрттирип, аңаа чугула айтырыгларны чугаалажып көрүп турар. Партияга кежигүн хүлээп алыр талазы-биле МТМ-де партия организациязы багай эвес ажылдаан. Ынчалза-даа ортумак школада, конторада, хойжуларда парторганизациялар чыл иштинде сан талазы-биле өспээн.

Партия ажылын планнаары, херек эмгелелин экижидери, коммунистерниң учёдун, хүлээп алган шиитпирлер күүселдезинге контрольду экижидери — партия организацияларының чугула хүлээлгези. Бисте бо ажылдар ам-даа чогуур деңнелде тургустунмаанын чугаалаза чогуур.

Ол ышкаш социалистиг чарыштың дээштиин бедидер, хойге нептерелдиг болдурар, түңнелдерин үндүрер талазы-биле ажылывыста четпестер эвээш эвес. Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп бедик ат дээш демисел, дагдыныышкын шимчээшкини кошкак. Чиг-этти, материалдарны камналгалыг чарыгдаар, продукцияның шынарын бедидер, бот-үнезин чиигедир талазы-биле ажылды ам-даа күштелдирери негеттинип турар.

Бистиң совхоз күрүнеге сүт садарының ийи чыл планын күүседипкен. Амгы үеде СБФ-зының ажыл-ишчилери сүт садар талазы-биле 1978 чылдың үлүүнде ажылдап турар. Эрткен айларда күрүнеге эът садарының планныг онаалдазын совхоз багай эвес күүсеткен. Социалистиг чарыштың мурнакчылары бисте хөй. Партия райкомунуң кежигүнү, хойжу Ч. Оруспай төрүүр чүс хойдан-на 92 хураганны ап, бир хойга онааштыр 3,8 кг дүктү кыргаан. Хойжу коммунистер М. Кидис-оол, О. Балган, Ч. Хүлер-оол олар болгаш өскелер-даа багай эвес ажылдап турар. Саанчылардан М. Мух, Т. Сендаа олар база чарыштың мурнуку одуруунда. Механизаторлар Ч. Долзат, К. Ооп олар оңгу беш чылдың ийи чылдарының планнарын күүседипкен, ам 1978 чылдың марттың үлүүнде ажылдап турар.

Бүдүрүлгениң мурнакчыларынга шаңнал-мактал тыпсырының янзы-бүрү аргаларын ажыглап келген.

Эрткен кыштаглаашкында янзы-бүрү чылдагаандан хөй баш мал хораан.

Ам бо кыштаглаашкын үезинде оон чогуур түңнелди үндүрүп, малдын өлүп хорааарын болдурбазының айтырыгларын хөй удаа чугаалажып келгең бис. Кыштаглаашкынга белеткел талазы-биле айтырыгларын партия хуралдарынга, көдээ Советтиң сессиязынга чугаалашкан. Мал кажааларының, малчыннарның чурттаалга бажыңнарының септелгезин организастаан. Амгы үеде совхозтуң бүгү малы 34 коданда кыштаглап турар. Ынчангаш мал кыштаглаашкынын хүрчаатай эрттирериниче, мал чемин шын чарыгдаарынче, ону кадагалаарынче, малдың ажаалда-чемгерилгезинче кичээнгейни кошкатпазы амгы үеде бистиң кол сорулгавыс болур.

Б. СОЯН,
«Кара-Хаак» совхозта партком секретары.

Пензаның саналга-электрон машиналарының заводунуң коллективи бо бөдүүн ажылчынның ады-биле чоргаарланыр. Константин Петровичиниң барык бүгү амыдыралы ол бүдүрүлге чери-биле холбашкан. Ол маңаа токарь-расточниктиң тускай эртемин тергиин шиңгээдип алган, маңаа ол партия биледин болгаш Төрээн чурттуң бедик шаңналын — Ленин орденин алган. Амгы үеде коммунист заводта мурнакчы бригадаларның бирээзи болур ВЛКСМ-ниң 50 чылы аттыг комсомолчу-аныяктар бригадазын удуртуп турар. Удуртукчу болуп бодунуң ажылын Константин Петрович улуска, ажыл-херекке чогаадыкчы ёзу-биле хамааржырын, чедип алган чүүлдерге доктаавазын кижизидер кылдыр оралдажып чоруур. Бригаданың лозуңу: «Күш-ажылдың шынары — кижи бүрүзүнүң сагыш салыр чүүлү!».

СЭКП-ниң Октябрь РК-ның бюро кежигүнү болгаш район Совединиң депутады болуп, Уришев бүдүрүлгеде бодунуң ажылын хөй-ниитиниң ажыл-чорудулгазы-биле билдилиг-биле холбап турар.

Коммунист, депутат... Ол чоргаар ат хөй чүүлдү хүлээндирип турар. К. П. Уришев ону бодунуң күш-ажылы-биле, депутаттың бедик хүлээлгезин төлептиг-биле күүседири-биле бадыткап чоруур.

ЧУРУКТА: хууда чыл онаалдазын хуусаа бетинде күүсеткени-биле слесарь Виктор Макаловка Константин Петровичиниң бригадазының кежигүннери-биле байыр чедирип турары. Солагай талазындан оң талазынче — слесарьлар В. Макалов, О. Каменков, бригадир К. Уришев, токарь А. Курилин болгаш фрезеровщик В. Пчелинцев олар.

Ю. НАБАТОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ЧУРУКТА: Алексей Тирчин Тес-Хем районда «Чодураа» совхозтуң Хараал-Тей сүт-бараан фермазында мурнакчы тракторист. Ол ферманың инектеринге мал чеми сөөртүп, хүн бүрүнүң планын 130—140 хуу күүседип турар.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

БОДУНУҢ ҮЛЕГЕРИ-БИЛЕ

Барыын, Бай-Тайга районнар аразында № 1469 орук-бүдүрүлге участогу бо чылдың үшкү кварталында республиканың орук черлериниң аразында социалистиг чарышка тиилекчи болуп, шилчиир Кызыл тукту болгаш акша шаңналын алган.

«Социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп хорек демдээ-биле элээн хөй кижи шаңнаткан. Ол мурнакчыларның аразында бульдозерист, аныяк коммунист Опей-оол Хертек база бар. Ооң удурткан звенозунда беш тракторну быжыглаан. Олар капитал тудуг оруун харылап турар. Мурнакчы звено беш чылдың ийиги чылының планын октябрьда күүсеткеш, 1978 чылдың бирги кварталының үлүүнге киириштир ажылдап турар. Ооң удурткан звенозунуң кылган оруктарын тускай комиссия эки деп хүлээп алган. Звенода механизмнер үрелиишкини болгаш кывар-чаар материалдарның артык чарыгдалы болбайн келген. Звенонуң харылап турар оруктары аңаа хову эвес, хорум-даштыг берге чер болуп турар.

Аныяк коммунист Опей-оол техникага камныг, ооң эдилээн техниказы үрелиишкин чокка ажылдап келген. Аныяк механизаторларга бодунуң арга-дуржулгазын дамчыдып, хүн бүрүде дузалажып чоруур.

Амгы үеде Опей-оол Хертек техника септелгезинде киржип, кышкы үеде оруктарже үнер машиналарны белеткевишаан, келир чылын ажылдаар янзы-бүрү орук техниказының септелгезин удуртуп турар.

С. СЕРИН-ООЛ.

Беш чылдың кижилери

ООҢ ОРУУ УЗУН

Хүнзедир кодан-майыктап турза-турза, улуг харын уладуртупкан. Кежээликтей хат-шуурган диргелип үнүп келген. Машина оруу көстүр-көзүлбес. Ынчап бульдозерист Монгуш Шуур-оол тракторунуң чечей чырыын чырыда-чырыда, орук үндүр бурунгаар чүткүдүп орган. Ол бир эштиг чораан. «Бойдустуң аак-кээги ындыг болчуктай чок-ла болгай: бирде таптыы сүргей «каттыраңайнып» чаңнап турар, бирде кылыы хайнып кылынмазын кыла бээр» деп, аразында чугаалажып чорааннар. Ол-ла чүткүде-чүткүде Өвүрнүң арт кырынга үнүп келгеннер. Орук уун топтап көрүп турарга, карарар, шимчээр чүве чүгле чаңгыс трактор. Өске бичии тракторлар хөртүк харда хөмдүне берген тургулаан. А машиналар ол арттың оруунче чеңгиир-даа ужур чок. Чагган харны шуурган оңгул-чиңгилдерже тырый шаап, хөртүктеп каапкан. Ийи трактор-биле арттың оруунуң хөртүүн дүъшке чедир аштап доозупканнар. Өске тракторлар ам-на «кинчүбектен» хосталган. Аргыжылга оруунуң судалы катап-ла соп эгелээн: машиналар карыштыр-солуштур шууржа берген.

Орук тудуунга тос чыл дургузунда ажылдап келгеш, Монгуш Шуур-оол ындыг янзылыг бергелерге чеже-даа таварышкан болгаш оларны билиг-мергежилиниң, «демир-аъдының» күжү-биле үргүлчү ажып эртип келген...

1968 чылдың күскээр чайынында Чадааның № 336 орук участогунга ажылдай бергеш, бир эртен херек ужуп кол инженерниң кабинединге кире дүштүм. Инженерниң чанында бичии оол олур. Олар ийилээн кандыг-бир ажыл дугайында чугаалажып олурлар. Ынчан ол оолду көөрүмге, өөренип турар хирезинде ажылдаар деп олурарынга, чиктигзиниин кагдым. Шынап-ла, ол ындыг болган. Бодунуң ажыл-амыдыралының аайы-биле Монгуш Шуур-оол хүн-дүс ажылдавышаан, кежээки школага өөренип кирип алган. Ооң күш-ажылчы намдары орук тудуундан эгелээни ол.

Ол үеде участоктуң планныг ажылдарындан Хөндергейниң улуг көвүрүүнүң тудуу кол черни ээлеп турган. Ону дарый тудуп кылырын амыдырал чайгаар-ла негеп келген. Ол көвүрүг чоннуң хүн бүрү аргыжылга оруунуң бир тевиштиг чери апарган. Ынчангаш ону дарый кылып доозары дээш № 336 орук участогунуң байгы турган техниказын болгаш орук ажылчыннарын ынаар мөөңнээн.

Монгуш Шуур-оолдуң ажылдап турарын-даа көргеш, ооң дугайын өөрүнден-даа дыңнааш, черле кызымак, ак сеткилдиг-биле ажылдаар кижи-дир деп улам-на бүзүрээр апарган мен.

Ажылдавышаан, кежээки школаны ол чедиишкинниг дооскан. Ооң соонда ол Совет Армияның хүрээлеңиинге албан хаар ыдыктыг херээн тергиин эки эрттиргеш, төрээн черинче ээп кээп, ол-ла коллективинге, ол-ла ажылын уламчылаан. Монгуш Шуур-оол өг-бүлелиг, урут-дарыглыг апарган. Өг-бүле ажылы, хөй-нити ажылы эрес-кежээ эрни ундаратпаан. Ол улам-на кызып ажылдаар сорулганы салып алган.

Чадаана биле Ийме аразының оруунуң капитал тудуун шалыпкын кылып доозары Монгуш Шуур-оолга болгаш ооң эш-өөрүнге онаашкан. Кызымаккай ажылы дээш ол бригадага «Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы» деп бедик атты тывыскан. Ол ам Чадаана биле Сүт-Хөл аразында чаа автооруктуң тудуун кылып турар. Ол ам удавас доостур. Мурнакчы бульдозерист бо чылдың планныг онаалдазын хуусаа бетинде күүсеткеш, келир чылдың үлүүнде ажылдап турар. Ол бо эрткен каш чылдар иштинде чүс ажыг километр чаа оруктарны кылышкаш, мурнакчы болуп, шаңнал-мактал хөй удаа ап келген. Ооң эртер оруу ам-даа узун. Ол ону төлептиг-биле эртер дээрзинге бүзүрээр бис.

О. ОНДУПАА.
Чөөн-Хемчик район.

Көдээ ажыл-агый техниказының ажыглалы

ТОЙМАГЛААШКЫННЫ БОЛДУРБАС

СЭКП обкому болгаш Тыва АССР-ның Министрлер Чөвүлели ноябрь айда «Көдээ ажыл-агый техниказының ажыглалының ажыктыын бедидер, ооң камналга-кадагалалын, колхоз, совхозтарны механизатор кадрлар-биле хандырарын болгаш оларны көдээ ажыл-агыйга быжыглаарын экижидер хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын күүседир талазы-биле сорулгалар дугайында» доктаалды хүлээп алган. Ук доктаалга дүүштүр бистиң районда көдээ ажыл-агый техниказының камналга-кадагалалының байдалының, кылып чорудуп турар ажылдар дугайында бижикседим.

Көдээ ажыл-агый техниказының эдилели бисте кончуг багай дээрзин ол доктаалда демдеглээн. Ооң чаңгыс-ла чижээн маңаа айтыыл. Бо чылдың эрткен он бир айларында районга бир чижеглээн трактор 558 гектар черни ажылдап кылган. Ол дээрге республиканың эң-не куду көргүзүглерниң бирээзи болгаш республиканың ортумак көргүзүүнден 134 гектар ийикпе, азы мурнакчы ажыл-агыйларының дан ийи катап эвээш. Моон чылдагааннары хөй. Ынчалза-даа кол-ла чылдагаан — районда техниканы камнап-кадагалап турарының багайы. «Кызыгаар» совхозта 9 автомашина, 5 трактор болгаш өске-даа техника тоймаглаттынган. Колхоз совхоз кылдыр эде тургустунуп турда, балансыже шилчиир ужурлуг турган 279,8 муң рубль өртектиг техниканың чүгле 168,2 рубль өртектиин шилчээн. Оон өскезин тоймаглаттынган болгаш үрелген. Ол техниканың үндүр бижиир хуусаазы четпээн турган.

«О. Шынаа» совхоз тургустунга-ла, беш чыл болуп турар аныяк ажыл-агый. Мында 35,6 муң рубльдиң техниказы тоймаглаттынып, саадан үнген. Ол дээрге 5 трактор, 5 автомашина-дыр. Бир кайгамчык чүве — ол совхозка хереглеттинмес техниканы эккелдирип алгаш, анаа-ла чыттырып, үредип, тоймагладып турары. Тарылга чорутпайн турар ол совхозка келген ОЗП-3,6 деп 2 сеялка, 1 лущильник, 2 культиватор дээн ышкаш элээн хөй көдээ ажыл-агый техниказы чыда үрелген. Техниканы чогуур хуусаазынга чедир эдилевес, тоймагладыр, үндүр бижиир таварылгалар «Чодураа» совхозта база бар. Техниканы үреп, тоймаглаан дугайында материалдарны истелге органнарынче шилчиткен.

Янзы-бүрү техниканың үрелип, тоймаглаттынып турарының чылдагааннары инженер-техниктиг ажылдакчыларга-даа, совхозтарның удуртукчуларынга-даа билдингир. Четпес чүүл — тодаргай, дээштиг хемчеглерни эчизинге чедир ап чорутпайн турарында. Автомашиналарны, тракторларны эзирик башкарар, ооң уламындан авария кылыр таварылгалар хөй. Чамдык черлерде, чижээ, «Кызыгаар» совхозта, автогараж чок, машиналар турар девискээрни херимнеп кажаалаваан, карактап көрүп турар кижилер чок. Тургузар тускай черлер, гараажтар бар-даа болза, чолаачылар, трактористер, техниказын бажыңнарының чанынга тургузар таварылгалар хөй. Моон уржуундан ону өскээр, ажыл-агыйжы эвес чоруктарга ажыглаарын, үрээрин болдурбас хемчеглерни алыры чугула. Оон аңгыда, машина-техниканың септелгезин шынарлыг чорудар болза, хөй-хөй үрелиишкиннер, тоймаглаашкын болбас. База бир чугула чүүл — чолаачы, механизатор кадрларның белеткелин экижидери, оларның мергежилин бедидери.

Районнуң ажыл-агыйлары үстүнде адаанывыс доктаалдың күүселдезин чедип алыр сорулга-биле элээн хөй ажылдарны чорудуп турар. Маңаа дорту-биле чугаалаар херек: бо ажылды кандыг-ла бир кезек үениң кампаниязы кылдыр чорудар болза херек бүтпес. Моон түңнели ажыл-агыйга, экономикага көскү салдарлыг болгап турар ужурлуг. Автомашиналар, тракторлар болгаш өске-даа техника чогуур хуусаазынга чедир бүдүрүкчүлүг ажылдаар апаар.

Көдээ ажыл-агыйның техниказын чөп ажыглаар талазы-биле СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ның Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын районнуң бүгү механизаторлары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары чүүлдүгзүнүп деткээни болгаш ында көрдүнген хемчеглерниң күүселдезин чедип алырын хүлээнип турарлар. Материал-техниктиг баазаны быжыглаары кол айтырыгларның бирээзи деп ук доктаалда айыткан болгай. Ынчангаш 1978—80 чылдарда «О. Шынаа» совхозка нефтебаазаны, «Кызыгаарга» — септелге кылыр мастерскаяны «Тес-Хемге» — техниктиг ажаалда пунктузун болгаш комбайннар септээр черни, «Чодураага» — машина-техника турар тускай черни кылыр. Бо тудугларны ажыглалга киирер дээш улуг күженишкиннерни үндүрер апаар, ол күүсеттингенде машина-техника ажыглалының экижиири чугаажок.

Көдээ ажыл-агый техниказының ажыглалының, камналга-кадагалалының талазы-биле район конкурузунуң түңнелин үндүрген. «Тес-Хем» совхозтуң механизаторлары ук конкурска идепкейлиг киржип, ооң негелделерин күүседир дээш кызымак ажылдааннар. Часкы сезоннуг ажылдарны эрттирген дораан бүгү көдээ ажыл-агый техниказын совхозтуң машина-трактор мастерскаязының девискээринге эккелгеш, септелгени чоруткан. Амгы үеде часкы тарылгага киржир ужурлуг техниканың септелгези дооступ турар. 19 сеялкаларның 17-зи, 20 андазынның 16-зы белен. Бүгү кожут машиналарының септелгезин дөрткү кварталдың төнчүзүнде доозар хүлээлгени совхозтуң механизаторлары алган. Маңаа немей демдеглеп каар чүүл болза, күскү дүжүт ажаап алыр болгаш мал чеми белеткээр техниканы ол совхоз өске ажыл-агыйлардан дээре чоруткан. Сөөлгү үеде ында машина-техниканың кадагалалы, ажыглалы экижип орар. Ол механизаторларның, инженер-техниктиг ажылдакчыларның (кол инженер М. Арапчор, машина-трактор мастерскаязының эргелекчизи Д. Арапчор) кызымак ажылының түңнели-дир. Ол конкурстуң түңнел чыыжын ук совхозтуң төвүнге эрттирген. Бирги черни «Тес-Хем» совхозка тывыскан болгаш партия райкомунуң болгаш райкүүскомунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаан. Ол ышкаш тускай автомашинаны совхозка шаңнал кылдыр база берген. Ийиги, үшкү черлерни ажыл-агыйларда техника ажыглалында улуг четпестер барың барымдаалааш, тывыспас деп шиитпирлээн. Ук конкурс совхозтарның механизаторларынга болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларынга дыка ажыктыг болгаш өөредиглиг болган.

Л. КАМАА,
Тес-Хем районнуң «Госсельтехнадзор» инспекциязының начальниги.

Депутаттың булуңу

> «Депутат бодунуң ажыл-чорудулгазынга нийти күрүнениң эрге-ажыктарын удургулга болдуруп, соңгулда округунуң, чонунуң негелделерин барымдаалап көөр, соңгукчуларның чагыгларын амыдыралга боттандырарын чедип алыр».
>
> *(ССРЭ Конституциязының 103 дугаар чүүлүнден).*

БҮЗҮРЕЛДИ ШЫНЗЫДАР

Мээң күш-ажылче эге базымым республикада ат-сураглыг М. Сафронованың бригадазындан эгелээн. Ук бригадага 1972 чылда Кызылдың № 4 профтехучилищезиниң штукатур-маляр салбырын чедиишкинниг доозкаш, ажылдап кирген мен. Бо күш-ажылчы коллективтиң кежигүнү болганымга, күш-ажылче баштайгы базымны моон эгелээнимге чоргаарланып чоруур мен. Маңаа шилип алган мергежилимниң ажыктыын, оон үнезин медереп билдим.

Баштайгы дээрезинде ажылга бергелер таваржып, сагыш-сеткилди уңдарадып тургулааны чажыт эвес. Кандыг-ла бир чүүлдү четпес азы эскээр кылганындан ажылга саадал болгаш катап эдиглер кылыр апаар. Эш-өөрүмнүң, бригадиримниң чемелээн сөстерин бо-ла дыңнаар турдум. Ол кижиниң сагыш-сеткилин аартып-даа кээр турду, ынчалза-даа оларның сөс бүрүзү меңээ өөредиглиг болуп, ажылды хынамчалыг, кежилиг кылырынче углап баштап турган. Айлар, чылдар билдиртпейн шуужуп эрткен. Эш-өөрүмнүң дузазы-биле бергелерни ажып эртип, ажылымның чажыдын чайгаар-ла тыва бердим. Оортан сагыш-сеткилим чиигеш кынныып, холдарым туттуңгур, дыңзыг, ажыл бүдүңгүр апарган.

Тудугжунуп профессиязы—буянныг, ажыктыг мергежилдерниң бирээзи. Оларның холдары-биле туткан дөрт-беш каът чуртталга, албан черлериниң бажыңнары хоорайывысты уламна аян киирип, каастап турар. Аңаа мээң болгаш кады ажылдап турар өөрүмнүң киирген үлүг-хуузу биче эвес.

1976 чылда эш-өөрүм меңээ улуг идегелди көргүзүп, 48 дугаарлыг тудуг эргелелиниң комсомолчу-аныяктарның штукатур-маляржылар бригадазының бригадиринге томуйлаан. Бо удаада хоочун бригадир М. Сафронова мээң ажылымга база дузалажып, арга-сүмезин бо-ла каткан турар. Ооң хууда үлегер-чижээ, ажылынга арга-мергежилдии, негеделиг аныяктарның ажылдаарынга улуг салдарны чедирип турар. Ынчангаш хоочун бригадир аныяктарның ёзулуг үлегерлиг дагдынычызы апарган.

Мээң удуртканым комсомолчу-аныяктарның бригадазы бо чылдың эрткен айларының планныг онаалдазын доктаамал ажыр күүседип, мурнакчыларның одуруунга санаып турары өөрүнчүг. Бистиң кыстарывыс бо юбилейлиг чылда ажыглалга кирген алгы заводунуң, хөгжүм-шии театрының иштики шеверлел ажылдарынга боттарының күш-ажылчы үлүг-хуузун киириштирип, кызымак ажылдааннар.

Бо чылын амыдыралымга уттундурбас болуушкуннар база болгулаан. Улуг Октябрьның 60 чылынга уткуштур СЭКП Төп комитединге Ленинчи комсомолдуң рапортунга ат салыр хүндүлүг эрге дээш республиканың аныяктарының социалистиг чарыжының тиилекчилериниң слёдунга киржип, ат салыр аас-кежиктиг болдум. Оон ыңай кады ажылдап турар эш-өөрүм мени чоокта чаа партия кежигүнүнүң кандидадынга хүлээп алган. Ол улуг идегелди ажыл-ижим-биле шынзыдар мен.

Чер-чер Советтеринге бо чылын болуп эрткен чыышта хоорай Совединиң депутадынга соңгуттурдум. Депутат дээрге чоннуң күзел-чүткүлүнүң илередикчизи болгай. Ынчангаш ооң ажылы ындыг-ла белен эвес. Депутаттың бот-идепкейиниң бедиинден, ооң ажылының үре-түңнелдиг болуру кол хамааржыр. Чоннуң бо улуг идегелин ажыл-херек-биле шынзыдары мээң мурнумда кол сорулга. Ынчангаш даандырган ажыл-херекти-даа, меңээ бүзүрээн хөй-нииитиниң ажылын ак сеткилдиг күүседир мен.

З. ШЫЫРАП.

Лина Назынчаповна Саая—Ак-Довурак хоорайда уруглар эмчизи. Эмчи ёзүп орар чаштарның кадыы дээш хүн бүрү кызымак ажылдап турар. Ынчангаш Л. Н. Сааяны хоорайның улуг, биче чурттакчылары таныыр болгаш хүндүлээр.

Л. Саая — Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады. Аныяк эмчи чоннуң идегелин шынзыдар дээш ак сеткилдиг, тура-соруктуг ажылдап турар.

ЧУРУКТА: депутат эмчи Л. Н. Саая.

А. МОНГУШТУҢ фотозу.

ОЛ-ЛА ШКОЛАЗЫНДА

Кызылдың № 2 ортумак школазы. Школага кирип келиривиске, шыпшың-на чүве. Кичээлдер чоруп турар... Удавайн чаңсарже коңга эдипти. Класстарның эжиктери ажыттынган соонда уругларның хөглүг чугаа-сооду, өткүт үннер коридорга тарай хона берди. Хүннүң-не шак мынчаар школаның класстарындан, коридорундан уругларның чугаа-сооду, каткы-хөг эртенден кежээге чедир үзүктелбес.

Ужуражып, ажыл-ижи-биле таныжар дээн башкым башкылар өрээлинге элээн болганда кирип келди. Башкы-биле амыр-менди солушкаш, кандыг херектиг келгенимни тайылбырладым.

Анисья Кууларовна Моңгуш Кызылдың № 2 школазының үстүкү класстарында даштыкы дыл башкызы. Ол Красноярскиниң башкы институдунуң даштыкы дыл факультедин 1970 чылда чедиишкинниг дооскаш, бо школага ажылдап эгелээн.

— Бо школа меңээ эң-не эргим. Чүге дээрге ооң эргииниң бир дугаар артап, ужуглелди ажып, ортумак билигниң аттестадын холга ап, билиглерниң бедииниче моон аъттандым. Башкы болур дээн изиг күзелим база маңаа төрүттүнген. Институт соонда төрээн школамга катап ээп кээп, ооң ажыл-ижинге үлүүм киириштирер аас-кежиктиг болдум. Амыдыралче орукту ап, ажылдың өөрүшкүзүн маңаа тапыш, билдим. Өскеп-төрээн школам-биле харылзаам үспейн чоруур кижи-дир мен— дээш, Анисья Кууларовна хүлүмзүрдү.

Башкының кичээлдери амыдырал-биле быжыг харылзаалыг, методика талазы-биле бедик. Даштыкы дылды национал школага башкылаары нарын болгаш хөй талалыг. Ынчангаш коллективте арга-дуржулгазы байлак башкыларга даянып, кичээлдерге шудургу белеткенип, тема бүрүзүн өөреникчилер эки билгеп турарын чедип алыры-биле башкылаарының чаа арга-методун дилеп тып, ону кичээлдерге ажыглап турар.

Башкы кичээлдерге белеткенип тура, чаа теманы өөреникчи бүрүзүнүң канчаар оңгеп, четчир ажылдыг болурун чедип алыр дээш сагыш-сеткил оожургавас. Кичээлдерге өөреникчилерниң даштыкы дылга сонуургалын көдүрер дээш кичээл бүрүзүн бедик шынарлыг эрттирип, уругларның интернационалчы кижизидилгезинче кичээлгейни угландырып турар.

Шынап-ла башкы кижиниң мергежили хөй талалыг. Кичээлден дашкаар ада-иелер-биле ажылы, немелде кичээлдер, кыдыраш хыналдазы, хөй-нииити ажылы дээш чорун бээр. Анисья Кууларовна башкылап турар эртемнинге ынак. Башкы мергежилди дужа-келбиже эвес, а харын сеткилиниң ханызындан изиг күзел-биле шилип, чедип алган. Аныяк башкы коллектив кежигүннериниң хүндүткелин кызымаккай, ак сеткилдиг ажылы-биле чедип ап шыдаан. Бүдүштүг, томааныг кижи болурга, кады ажылдап турар өөрү аңаа идегээш, Кызыл хоорай Совединиң депутадынга депшиткени-даа ында.

— Чер-чер Советтеринге бо чылын болуп эрткен соңгулдалар мурнунда мени хоорай Совединиң депутадының кандидадынга депшидип турар деп билгеш, девидээр деп чүвемни канчаар силер. Чүге мени төлептиглер арызынга киирер деп турарыл, меңээ улуг идегелди көргүскен хүндүлүг соңгукчуларым мурнунга бодумнуң онаалгамны ёзулуу-биле күүседип шыдаар мен бе дээн изиглиг бодалдар бажымдан үнмес турган. Хүннер эрткен. Хүлээнгени черле күштүг. Депутаттың мандадын холга алгаш, округумга чедип, соңгукчуларым-биле таныжып, оларның киирген чагыг, сүмезин амыдыралга боттандырбышаан, идегелин шынзыдар дээш кызып ажылдап турар мен— деп, депутат чугаалады.

Депутат чоннуң хей-аът киирикчизи, ооң эрге-ажыктарының илередикчизи дээрзин А. К. Моңгуш эки билир. Ынчангаш депутат башкы ол хөй-нииити хүлээлгезин база ак сеткилдиг күүседип турар.

В. БИЧЕ.

ЧЕТТИРДИВИС

Депутадывыс, СЭКП райкомунуң бирги секретары Кара-оол Андреевич Маспык-оол ужуражылга кылып чедип кээрге, суурнуң чону депутатка бир чунар-бажың база бир чаа кыштагны, чаа инек кажаазын туттурар дугайында дилег кылган. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады чоннуң ол айтырыын чүүлдүгзүнүп, ону боттандырарын хүлээнген.

Депутаттың кызымаккайының, ажылчы чоннуң чагыгларын боттандырар дээш чүткүлдүүнүң ачызында херек кырында бо хүнде Ийи-Тал суурда чаа делгем залдыг чунар-бажың ажыглалга кирген. Чунар-бажың он ийи олуттуг, тускай душтуг, буc үндүрер черлиг. Неделяда ийи катап чунуп турар бис. Бир-бир бодзарга, хоорай-даа сагышка киргилээр. Мурнундагы дег, сыңмарлажып турар чүве-даа чок, шөлээн чунуп алгаш, бетинде залга дыштанып олурар. Амдызында хеп сугар тускай кабиналар чок, ол харын хомуданчыг. Ындыг-даа болза салбыр эргелекчизи четчелээшкин ажылын чорудуп турар. Кандыг-даа чүве дораан-на болу бербес-ле болгай. Ону чоорту чедип алыр.

Депутадывыстың, совхоз дирекциязының, ол ышкаш салбыр эргелекчизиниң база депутаттар бөлүүнүң даргазы В. Бавуу-Сюрюннуң кызымаккай ажылдаанындан юбилейлиг байырлалдың бүдүүзүнде чунар-бажың ажыглалга кирген.

И. БЮРБЮ.

Улуг-Хем район.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА БОЛГАШ ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

ИСПАНИЯНЫҢ ЧАА КОНСТИТУЦИЯЗЫНЫҢ ТӨЛЕВИЛЕЛИ

МАДРИД. (СЭТА). Испан парламентиниң депутаттар конгрезиниң комиссиязы чурттуң чаа конституциязының төлевилелин үшкү номчуушкунда чүүлдүг деп көрген. Кортестерде төлээлеттирген демократтыг партияларның күженишкиннери дыка хөй депшилгелиг чүүлдерни төлевилелге киирериниң аргазын берген деп ук черниң парлалгазы демдеглеп турар.

Ылаңгыя соңгулданың назы-хар кызыгаарлаашкынын 18 хар чедир кудуладырып, чазактың ажыл-чорудулгазын парламентиниң контрольдаарын тургузарын, национал биче буурай улустарга автономияны тыпсырын конституция төлевилелинде баш удур көрүп турар. Хөй-нииити корум-чурумунуң күштери чүгле чазакка болгаш хамааты эрге-чагыргаларга чагыртыр деп конституция төлевилелиниң тускай чүүлү тодаргайлап турар. Полицияны чепсектиг күштер-биле бир домей болдурарын болгаш ол шериг эрге-чагыргаларының дужаалдарын күүсеткен турарын негээн барын үзелдиг болгаш консервативтиг партияларның удурланыышкыны турза-даа, ол чүүлдү чүүлдүг деп көрген.

Политиктиг партиялар-биле болгаш парламентиниң ийи палатазының даргалары-биле сүмелешкениниң соонда чазактың баштыңын хаан томуйлаар ужурлуг деп, конституция төлевилели тодаргайлаан. Ооң соонда премьер-министрниң кандидатуразын кортестерниң депутаттарының колдуу хөй вуруузу чүүлдүг деп көрген турар ужурлуг.

САДАТТЫҢ ШИИТПИРИ

КАИР. (СЭТА). 1964 чылда Г. А. Насер президент турар үеде тургускан Египетте тайбының национал чөвүлелиниң ажыл-чорудулгазын президент Садат хоругдаан.

Египеттиң сураглыг политиктиг болгаш хөй-нииити ажылдакчызы, Национал-депшилгелиг партияның даргазы, «Улустар аразында тайбының быжыглаары дээш» делегейниң Ленинчи шаңналының лауреады Халед Мохи Эд-Дин ол организацияның чиигине секретары турган.

ДЕМИСЕЛДИ ДЕТКЭЭН

МАПУТУ. (СЭТА). Зимбабвениң патриоттарының Смиттиң расисчи ёзу-чурумунга удур чепсектиг демиселин Анголаның, Замбияның, Мозамбиктиң болгаш Танзанияның президентилери деткээн. «Фронт чаңының» күрүнелериниң баштыкнарының Мозамбикте Бейра хоорайга болган чөвүлел хуралынга олар киришкен. Ужуражылышкынга Зимбабвениң патриоттуг фронтузунуң удуртукчулары база киришкен. Империалистиг чурттарның деткип турары Смиттиң ёзу-чуруму эрге-чагыргага артарынче кандыг-даа янзы чүткүп турар Родезияда байдал хүн чурумунуң кол айтырыы болган.

Зимбабве айтырыын шиитпирлээринге «фронт чаңының» күрүнелериниң чаңгыс эптиг болгаш патриоттуг фронтунуң удуртулгазы-биле Зимбабвениң улузунуң чорудуп турар чепсектиг хосталгалыг демиселин оларның бүрүнү-биле деткип турарын чөвүлел хуралдың соонда парлап үндүрген медеглелде онзалап демдеглээн.

«ПОЛИТИКТИГ ДЕҢ ЭРГЕЛЕР КҮЗЕЛ БОЛУП АРТКАН»

«Өңнүг» американнарның хамааты эргелериниң дугайында АКШ-та хүлээп алган хоойлулар куруг декларация болуп арткан, а расизм болза хүн бүрүде бодунуң дугайын сагындырып турар боттуг чүүл болу берген.

Политиктиг дең эргелер Каттышкан Штаттарның негр чурттакчы чонунуң чедип алдынмас күзели боор арткан. «Политиктиг шинчилелдер талазы-биле каттышкан төп» дээр хуу шинчилел организациязының парлап үндүрген статистикалыг сан-түңнү ёзугаар алырга, бо чылдың июль айда соңгулдалыг албан-дужаалга АКШ-ка чүгле 4311 негр ажылдап турган. Ниитизи-биле АКШ-та 522 муң ажыг соңгулдалыг албан дужаалдар бар.

Америк парлалганың сан-түңү-биле алырга, ажыл чок чорук ниитизи-биле чуртка 7 хуу турда, бо чылдың октябрьда негрлерниң аразында ажыл чок чорук 10,4 хуу четкен, а негр аныяктарның аразында ажыл чок чорук 37,4 хуу болган.

Мичиган университединиң чоруткан шинчилелдериниң илерээни болза, дең күш-ажыл дээш негр ак кештиг ажылчының шалыңындан 30 ажыг хуу эвээш шалыңны ортумаа-биле ап турар болган.

Өөредилге талазында расизм улуу-биле быжыглааттына берген. Чаа Орлеанда федералдыг апелляция суду чоокта чаа Остинниң (Техас штатта) школаларында сегрегацияның барын база катап тодараткан. Судтуң шиитпиринде мексика националдыг школачыларны үргүлчү болгаш кара өжегээр ылгай көрүп турарын айыткан. Ында сегрегацияның барын суд эң баштай 7 чыл бурунгаар «тып ажыткан». Оон бээр чүү-даа өскерилбээн.

Даштыкыда кижиниң эргелерин «камгалаарын» долгандыр арын чаггап кампанияны өөскүдүп үндүрүп тура, америк пропаганда АКШ-тың бодунда национал биче улустарның, чүнүң-даа мурнунда чурттуң үндезин чурттакчыларының—индейлерниң эргелериниң үргүлчү үреп турарын ыттавайн эттирерин оралдажып турар.

Калифорния штат. Бир шагда ол штат индей чурттакчы чонунуң хөйнүң талазы-биле чуртта бирги черни ээлеп турган. Индей иелерниң 28 хуузу божуурунуң мурнунда эмчи дузаламчызын албайн турар. Үндезин чурттакчы чонунуң төлээлекчилериниң чурттаар хуусаазы Калифорнияда ортумак деңнелден 16 чыл эвээш боор турар.

Оларның аразында ажыл чок чорук штатта ниитизи-биле 30 хире хуу, а чамдык районнарда 75—80 хуу чедип турар.

Резервацияларда кире берген индейлер ядарангай, эрге чок байдалда чурттап турар. Оларның чурттап турар бажыңнарының 90 хире хуузун чурттаарынга таарышпас деп санаан. Оларның эртем-билииниң деңнели чурттуң ортумак деңнелинден куду болгаш эр кижилерниң 55 хуузу профессионал белеткелди албаан... Бо муңгарактыг статистиканы төннес-батпас кылдыр үргүлчүлеп болур.

(СЭТА).

БКП ТК-ның пленуму

СОФИЯ. (СЭТА). Болгарияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң пленуму аңаа болуп эрткен. 1978 чылда БУР-нуң социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң чаңгыс зай планының төлевилелиниң болгаш чурттуң күрүне бюджединиң төлевилелиниң кол-кол чүүлдерин пленум чаңгыс эп-сеткилдиг чүүлдүгзүнүп көрген.

Болгарияның Коммунистиг партиязының национал конференциязын 1978 чылдың апрельде чыылдырар дугайында шиитпирни пленум хүлээп алган.

БКП-ның XI съездизиниң салган сорулгаларынга үндезилээш, 1978—1980 чылдарда партия билеттерниң солулгазын чорудар деп, БКП Төп Комитеди шиитпирлээн.

Пленум БКП ТК-ның Политбюро кежигүннеринге: БКП ТК-ның секретары—О. Дойновту, БУР-нуң улусчу камгалал министри—Д. Джуровту, БУР-нуң даштыкы херектер министри—П. Младеновту соңгаан.

БКП ТК-ның секретарьлалынга: БКП ТК-ның даштыкы политика болгаш делегей харылзааларының килдизиниң эргелекчизи—Д. Станишевти, БКП ТК-ның херек эргелелиниң килдизиниң эргелекчизи—Г. Атанасовту, БКП ТК-ның организастыг килдизиниң эргелекчизи—П. Дюлгеровту соңгаан. БКП ТК-ның секретариадының кежигүнүнге болгар-совет найыралдың бүгү улус комитединиң даргазы—П. Папазовту соңгаан.

Пленумга БКП ТК-ның чаа кежигүннерин база соңгаан.

ЭФИОП-СУДАН КОММЮНИКЕ

ФРИТАУН. (СЭТА). Эфиопия болгаш Судан бот-боттарының билчириниң, бүзүрежириниң болгаш кады ажылдажылганың байдалын катап тургузарын, бот-боттарынга хамаарыштыр өжээнниг акцияларны болгаш пайыралдыг эвес пропаганданы соксадырын, а ол ышкаш боттарының аразында агаар харылзаазын катап тургузарын шиитпирлээннер. Ийи чурттуң аразында харылзааларны таарыштыр шиитпирлээр талазы-биле аңаа болган чугаалажыышкыннарның түңнелдериниң дугайында эфиоп-судан кады кылган коммюникеде ол дугайын дыңнаткан. Коммюникеге эфиоп таладан даштыкы херектер министри Ф. Гедле-Гиоргис, судан таладан—даштыкы херектер министерствозунуң чанында күрүне министри Ф. Денг олар ат салган.

Дең эргени, тускай догуннаан чорукту болгаш девискээрлериниң бүдүн чоруун бот-боттарының аразында хүндүлеп көөрүнүң принциптери-биле дүүштүр Африканчы чаңгыс эптиң организациязының (АЧО-нуң) тускай комиссиязының саналдарын амыдыралга боттандырары-биле боттарындан хамаарышкан бүгү чүүлдерни ийи тала кылыр деп коммюникеде айыткан.

«Кыдат хананың» ындында

ЭРТЕМДЕН „АРЫЛАР“ БОЛГАШ ПЕКИНДЕ „АРЫ ӨӨ“

Боттарынче өскелерниң кижээнгейин ийи чылдаган-биле хаара туткан даштыкы эртемденнер сөөлгү үеде Пекинче үргүлчү келир апарган. Бирээде, олар шуптузу кыдат кижилер болур. Ийиде, олар шериг шинчилелдери-биле холбашкан эртем адырларында ажылдап турарлар. Сентябрьда Кыдатка америк физиктер У Цзянь-сюн болгаш Юань Цзя-лю, а ол ышкаш сураглыг физик-атомщик Ян Чжэнь-нин чораапнар. Октябрьда АКШ-тан бедик энергияларның физиказының талазы-биле тускай эртемден, профессор Дэн Си Ли, а ноябрьда дузалал математика талазы-биле америк тускай эртемден, профессор Хао Ван Пекинге чораапнар. Оларны шуптузун Дэн Сяо-пин азы кыдат Эртемнер академиязының удуртукчулары-биле каттыштыр Кыдаттың дээди ажылдакчылары хүлээп алган.

Протоколда көрдүнген хемчеглерден хостуг үезинде олар боттарының кыдат өөрү-биле ужуражып, оларны АКШ-тың болгаш барык чүктүң өске-даа күрүнелериниң эртем талазы-биле чедиишкиннери-биле, боттарының шинчилелдериниң түңнелдери-биле таныштырганнар. Чижээлээрге, профессор Ян Чжэнь-нин Хуаншань хоорайга кыдат эртемденнерниң-ядерщиктерниң конференциязынга элементардыг кезектерни өөренип көөрүнүң дугайында илеткелди кылган. Кыдат националдыг даштыкы эртемденнер Кыдаттың эң чугула лабораторияларының болгаш институттарының ажылын баштап турар деп, Ассошиэйтед Пресс деп америк агентилел дыңнаткан.

Бир чурттан өске чуртче эртемденнерни болгаш өске-даа тускай эртемниглерни эккээри болза, «угаанныгларның үнери» деп адаары-биле билдингир апарган чаа чүүл эвес-тир. Бүгү чүүлдер-биле ап көөрге, АКШ-тың болгаш өске-даа сайзырангай капиталистиг чурттарның калбаа-биле ажыглап турары ол практика кыдат удуртукчуларга таарымчалыг болган. Ынчалза-даа олар ону элээн сайзырангайжыдып алганнар. Пекин «угааннарны» халаска ажыглаарын күзеп турар. «Далай ындының кыдаттары» деп адаарларның аразындан сураглыг эртемденнерни кажан оларда улуг үнелиг информация чыглы бергенде ам КУР-же чүгле чалаар апарган. Ол информацияны дамчыдып бергеш, ол эртемденнер боттарының чурттап турар чурттарынче дедир ээп чоруй баар болгаш ол чурттуң күсели-биле шинчилелдерни уламчылаар. Ол шинчилелдерниң түңнелдерин база катап Пекинге дыңнадып турарлар. Пекин оларны шагдан бээр-ле даштыкы чечектерден чигирни чыып алгаш, Пекинниң «ары өөнге» эккеп турар «арылар» кылдыр көрүп турар.

Пекинниң «ары өөнче» информацияның ол чигирин ол «арыларның» эккеп турарын чүү чүве албадап турарыл? Албадап турар чүве национализм болган. Пекинниң күштүг-биле пептередип турары улуг хаанчы шовинизми, өске улустардан кыдаттарның «артык күштүү», кайда-даа чурттап турза, кыдат кижи бүрүзү Кыдаттың чечектелиишкининге болгаш күчүлүг чоруунга дузалаар ужурлуг оларны албадап турар. Ол талазы-биле мурнунда КУР-нуң даштыкы херектер министри чораан Цяо Гуань-хуа мынча деп чугаалаан: «Патриотизм болза, өске күрүнениң хамаатызы болу бергеш, Кыдатка ынак эвес апаары ол эвес-тир. Чижээлээрге, АКШ-тың хамаатызы болу берген, ынчалза-даа Кыдатка мурнукузу ышкаш ынак Ян Чжэнь-нинни ап болур». Мурнунда ады үнген эртемден-физик Ян Чжэнь-нинни Цяонуң чижек кылдыр алганы онзагай. Кыдат националдыг даштыкы эртемденнерниң «патриотизмин», а ылавылап чугаалаарга, националисчи сеткилин Пекин мурнунда бир катап ажыглаан болгай. АКШ-ка чамдык кыдат эртемденнерни маккартисчи ёзу-биле истеп-сүрүп турганын ажыглап алгаш, 50 чылдарның эгезинде Пекин ядролуг чепсекти бүдүрери-биле холбашкан эртемнер адырларының талазы-биле чүс хире тускай эртемниглерни алган. Оларның аразында «кыдат атомнуг бомбаның адазы» Цянь Сань-цян, ракетчик Чжао Чжун-яо, физик Сяо Чэнь болгаш Кыдаттың ракета-ядролуг программазын ажылдап кылырын уламчылап турар өске-даа тускай эртемниглер бар.

Чүге-ле сөөлгү айларда даштыкыдан кыдат националдыг эртемденнерни ынчаар кызымаа-биле чалап турар апарганыл? ККП-ның августа болган XI съездизи Кыдатты күчүлүг шериг, экономиктиг болгаш эртемниг күрүне болдурарының сорулгазын салганы билдингир болгай. Маоисчи авантюраларның үезинде — «улуг шураашкынның» болгаш «культура революциязының» үезинде кыдат эртем хөгжүвейн доктаап туруп алганын Пекинде билип турар. Ынчангаш чепсектиг күштерни сайзырангайжыдар талазы-биле амгы үеде ыңаныышкынны даштыкы шериг техниказын киир сөөртүрүнге, а эртем талазы-биле — «угааннарны нәмеп алырынга» кылып турар апарган.

Ю. ДИМОВ.

(ПМА).

Родезияның расисчилерниң истеп-сүрүүшкүнүнге өлүрткен кижи.

ЛЕХТИНУВА — СЭТА-ның фотозу.

ИЙИГИ ЭЭЛЧЕГГЕ КИРЖИР

ССРЭ-ниң улустуң артизи, сураглыг танцычы Лариса Сахьянованың кайгамчык чараш танцыларын сценазындан чеже катап көргеним, ССРЭ-ниң улустуң артизи Лхасаран Линховоинниң күчүлүг үнүн хөй катап дыңнааным Бурятияның Ленин орденниг опера болгаш балет театрының угулза-кожаалыг көжегези чоорту көдүрлү берди. Сес чүс ажыг кижи олурар залды долдур олурупкан көрүкчүлерниң диңмиттиг адыш часкаашкыны үргүлчүлеп турда, Тываның күрүнениң ыры болгаш танцының «Саян» ансамблиниң артистери каас-чараш костюмнерин кедипкен, сүт кара чаштарын сула салып бадырыпкан сценаже чоргаар базып үнүп келген.

РСФСР-ниң уран чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы, Тыва АССР-ниң улустуң артизи болгаш республиканың Күрүне шаңналының лауреады композитор Алексей Чыргал-оолдуң «Ада-чуртум» деп кантатазы чаңгыланып үнген. Ол ыр «Саян» ансамбльдиң улуг Октябрьның 60 чыл оюнга тураскааткан чаа программазының кирилде кезээ болуп турар. Тыва чоннуң кадыг-берге эрткен оруун, кайгамчык сайзыраңгай бөгүнгү амыдыралын көргүзүп турар номерлер бот-боттарын солчуп-ла эгелээн. Ында кулдарның, хамның танцылары, «Очалаңдан кедилээри» деп тыва улустуң ырызы революсчу ырлар-биле солушкаш, Тываның бөгүнгү арын-шырайын көргүскен күш-ажылды, аас-кежиин алдаржыткан композицияже шилчий берген. Программаның төнген уткалыг кылдыр тургустунган бирги кезээ чүгле 35 минута иштинде үргүлчүлээр-даа болза, ханы уткалыг, көрүкчүлерге билдингири, кирген номер бүрүзүнүң таарымчалыг хемчээлдиг-биле ылгалып дооступ турар. Көрүкчүлерниң адыш часкаашкыны залды доза берди.

РСФСР-ниң ыры болгаш танцы база улустуң танцы ансамбльдериниң Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 60 чыл оюнга тураскааткан көрүлдези бо хүннерде чоруп турар. Бистиң ансамбльвисти көрүп, көрүлдениң ийиги кезээнге киирер-кирбезин шиитпирлээри-биле Улан-Удэ хоорайга чедип келген Москваның Күрүне консерваториязының профессору, РСФСР-ниң уран чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы Константин Михайлович Лебедевке удурткан РСФСР-ниң Культура министерствозунуң тускай жюризиниң кежигүннери ол концертке база олурушкан.

Кыска чапсар доозулган. Кожеге база катап ажыттына берген. Ансамбльдиң концерт программазының башкарыкчызы Зоя Монгуш сценага үнүп кээрге, көрүкчүлер база-ла адыш часкап уткуп алган. Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Вера Норбу, ансамбльдиң шылырак ыраажыларының бирээзи, эстрада артистериниң Бүгү-россия конкурузунуң дипломантызы Надежда Ондар, Роланда Эренчин, Светлана Сүрүн, балет бөлүүнүң артистери сценага боттарының талантызын көргүзүп турлар. Концерт орус улустуң «Барыня» деп танцызын ансамбльдиң бүгү составының күүселдези-биле доозулган.

Көрүкчүлер туруп келгеш адыш часкап турда, Улан-Удэниң хореография училищезиниң сургуулдары ийи коранна долдур дириг чечектерни тыва уран чүүлдүң төлээлеринге тывыскан. Бурят АССР-ниң культура министриниң оралакчызы Комбусурэн Цереннамиев сценага үнүп келгеш:

— Ак-дуума тыва чоннуң культуразының мырыңай кыска үениң дургузунда кайы хире чечектелип хөгжээнин «Саян» ансамбльдиң биске көргүскен концерти херечилеп турар-дыр. Ансамбльдиң Бурятияга көргүскен концерттери улуг чедиишкин-биле эрткен. Тыва өннүктер көдээниң ажыл-ишчилеринге чедиишкиниг бараан болуп, биске бөгүн сеткил-сагышты доюлдуруп турар солун программаны бараалгаткан дээш Бурят АССР-ниң Культура министерствозунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаапын дыңнадып, коллективтиң удуртукчуларынга ук шаңналды тыпсырын чөпшээреңер — деп чугаалаан. «Саян» ансамбльдиң уран чүүл удуртукчузу Анатолий Войтовка баштаткан бөлүк эштер бедик шаңналды хүлээп ап, өөрүп четтиргенин илереткен.

Анаа олурган бурят эштер — уран чүүлдүң ажылдакчылары, композиторлар, артистер Тыва АССР-ниң культура министриниң оралакчызы Валентина Оскал-оол бистерниң холувус тудуп, концертти сонуургаапып, ансамбльдиң чогаадыкчы чедиишкиниң магадап, байыр чедирип турду.

Концерт соонда РСФСР-ниң Культура министерствозунуң жюризиниң хуралы болган. Анаа «Саян» ансамбльдиң концерт программазынга бүгү талалыг ханы анализти берген. Ам жюри кежигүннериниң чамдыктарының сапал-оналын силерге таныштырайн:

Профессор Константин Лебедев: — Бөгүн бис Россия Федерациязының чээрби дугаар ансамблин көрдүвүс. Программада национал аян сиңниккен аажок солун, көрүкчү бүрүзүнге билдингир-биле ылгалып турар-дыр. Программаның ийиги кезээ ансамбльдиң артистериниң чогум чүнү күүседир аргалыын, чогаадыкчы өзүлдезин херечилеп турар. «Декей-оо», «Арбай хоор» деп ырлар, «Чечектелген черим» деп ыры-танцылыг номер, хомусчулар ансамбли, аныяк артист Борис Монгуштуң сыгыт-хөөмейи сагыштан кайып ыраар. Ынчалзажок, программада чедир кылдынмаан, арай чиг, арыглаза чогуур номерлер база бар.

Балетмейстер Иосиф Слуцкер: — Тываларның «Саяны» дагның черниң дамыраа ышкаш чараш, арыг ансамбль-дир. Орус улустуң «Барынязын» чеже катап көрбедим дээр. Ынчалзажок бо танцы сеткилимге дыка таарышты. Ында артык, арай хөлүн эрттирипкен чүве чок. Ынчалзажок программада кирген бүгү номерлер шынарының талазы-биле дески эвес. Танцычыларның хевин ам-даа национал аян киирер, артистерниң профессионалдыг белеткелин бедидер болза эки.

Этнограф Мария Жорницкая: — «Саян» ансамбль мырыңай чаш турда, Якутияга көрүп, оон программазынга рецензия бижип турдум. Ансамбль аажок өскен, талантылыг аныяктар-биле баян-дыр. Хамның танцызын көргүскен номерде чоннуң күштүг, революсчу хөөн киргенин ам-даа тодарадып, күштелдирзе эки. Мөгелер ойнап үнүп кээр номерге мөге девиин ажыглап алгаш, танцыны уламчылап, ёзулуг национал танцыдан чогаатса чүл деп санал бар. Артист кижи сценага ойнап тура, номер бүрүзүнге бодунуң иштики хамаарылгазын илередири чугула.

Режиссёр Эдуард Тараховский: — Ансамбльдиң программазының солун болуп турар чылдагааны — оон чоннуң уран чүүлүнге үндезилеттингени, национал аяныы болур. Ол бүгүнү чидирбес, чоннуң байлак уран чүүлүнден чаа-чаа чүүлдерни программага киирер дээш тывынгыр ёзу-биле ажылдаары, чаа танцыларны, ырларны чогаадыры күзенчиг.

Чурукчу Лина Короткова: — Костюмнер чараш. Ынчалза-даа профессионал-даа, боттывынгыр-даа коллективтерниң костюмнерин холуп эрттир шокарлаар, кылаңнааш блёскалар-биле долдур илип каар чорукка удур мен. Бөдүүн болгаш көрүштүг национал костюмнер-биле хепкерер болза, ансамбльдиң артистери сценага чараш көстүр дээрзин утпас херек.

Балетмейстер Григорий Егоров: — Бо ансамбльды 1975 чылдан бээр билир мен. Оон концерт бүрүзүнге алдар-сураглыг «Ээлдек шыңгыраашты» киирери чугула. Ол коллективтиң кол номери болуп артар ужурлуг. Бүгү көрүкчүлер-биле бир дөмей, коллективке чогаадыкчы чаа-чаа чедиишкиннерни күзээр мен...

Тываның күрүнениң ырының болгаш танцының «Саян» ансамбли шак ынчаар Бүгү-россия көрүлдезиниң бирги ээлчээн чедиишкиниг эрткен. Ол Сибирьниң хоорайларында оюн көргүзерин бо хүннерде уламчылавышаан. Келир чылдың январьда найысылалывыс Москвага чеде бергеш, Чайковский аттыг концерт залынга бирги ээлчээниң тиилекчилери болган ансамбльдер-биле кады оюн көргүзер эргени «Саян» ансамбль чаалап алган.

А. ЧАРАШ-ООЛ,
Тываның күрүне филармониязының директору.

ТҮҢНЕЛДЕР ҮНГЕН

Кызылдың шыдыраа клувунга эгелээп Тыва АССР-ниң чемпионады неделя ажыг үениң иштинде үргүлчүлээш, доозулган. Шилиндек спортчулар илереттинген, чемпион команда тодараттынган.

Спортчу ужуражылгаларның сөөлгү кежээзинде баштайгы хөлдерге ойнаан шыдыраачыларның аразынга чидиг шавар халдаашкыннар, бүзүрелдиг бызыг камгалалдар-даа болгулаан. Республика чемпиону К. Ооржак (Өвүр) М. Түлүш-биле (Ак-Довурак) тергелер төнчүлүг оюнга ак тевеге удур ийи каттапшкак оолдарлыг арткаш, берге байдалче кире хона бергенин сөөлүнде эскерип каан. Ынчалза-даа оон удурланыкчызы ноянның туружун кызыгаарлап чыырын келзе-даа, салыгның харысалгалыг чадазында хоомай кош кылып, чартык санны ап, кара тала-биле хайымнашкан.

Ол салыг дооступ турда, оларның үстүнге хөлге агы-биле ойнаан П. Берковичиниң мерзе талазынга күштүг халдаашкын тургустунган. В. Луканов ийи талага парып чараш кештерни боттандырып, чемпион атка төлептиг, бүзүрелдиг тиилелгени чедип алган.

Найысылалдың бо чылгы чемпиону Ч. Оюн Н. Шишигинге удур агы-биле салгаш, эге кештерден тура-ла иденкейни холга алгаш, ону төнчүзүнге чедир салбаан. Ол агы оңнуг тевелер арткан төнчүге ийи артык оолдуг апарган. Дуржулгалыг шыдыраачы Н. Шишигин бүдүн кежээ дургузунда уттурбазын оралдашса-даа, дөрт дугаар шакта дүжүп бээр ужурга таварышкан.

Чөөн-Хемчик чемпиону Монгуш Максим Ю. Панаргинниң чиик уткаш, 6 санныг болуп, Ч. Оюн-биле деңнешкен. Ынчалза-даа Оюннуң ойнаан шыдыраачыларының шынары коэффициент ёзугаар санаарга үшкү черни, Монгуш дөрткү черни ээлээн.

Маргылдааның 5,5-5,5 санныг 4 киржикчизиниң аразындан М. Түлүш, К. Ооржак бешки, алдыгы черлерже үнүп, Тыва АССР-ниң шилиндек командазының составынга киргеннер. Ол-ла хире санныг «Урожай» эки тура спорт ниитилелинге чемпионнап чораан, Өвүр чурттуг Монгуш Мадоп, элээн каш чыл уламчылдыр Улуг-Хем районнуң ат-алдарын камгалап келген М. Меңниг-оол республиканың шилиндек командазының курлавыр күжүн тургускан.

Сөөлгү салыгда чүгээр ойнааш, бир-бир арыг удук санның алгылаан Кызыл район командазының капитаны В. Дармажап, Эрзинниң төлээлери С. Идам, Д. Буду 5-5 санны ап, П. Берковичини коэффициент талазы-биле соңнут-мурнуг чедер аргалыг болгулаан.

Тыва АССР-ниң Иштики херектер министерствозунуң ажылдакчызы В. Луканов республика чемпиону атты бир дугаар чедип алган. Ол сөөлгү чылдарда шылырак шыдыраачыларның мурнуку одуруун ээлеп келген. 24 харлыг аныяк шыдыраачы 1971, 1973, 1976 чылдарда Кызылдың чемпиону болуп келген. Ол спорт мастеринге кандидаттың баллын бо чылдың чемпионадынга көргүскен түңнели-биле катай ийи чыл уламчылдыр күүседип турар.

Ук маргылдаага чемпионаттың киржикчилериниң эң хеймери, № 15 школаның тоску классчызы, Н. Гастелло аттыг парк чемпиону А. Кольчиков дуржулгалыг акыларындан дудак чокка ойнаарын бадыткаан. Бай-Тайганың төлээзи Хертек Шыдыраа бирги разрядтың нормазын күүсеткен.

Маргылдааны хаткан кежээ республикага бо хире улуг хемчээлдиг чемпионат бир дугаар эртип турарын демдеглээн.

Ойнаар зал дакпыш, тар. Көрүкчүлер хамаан чок ойнакчылар боттары сыңышпас. Найысылалдың шыдыраачылары ажылдан хостаттынмаан. Чемпионаттың негелделүрүмү баш бурунгаар чедир, тода ажылдаттынмаан. Шыдыраа шактары чедишпес. Спортчуларның дыштанылгазынга, сагыжынга киир ойнап алырынга таарымчалыг байдалдар тургустунмаан. Бо болгаш өске-даа саналдарны өөренип көөрү республиканың спорт комитединден негеттинип турар.

Д. САЛЧАК.

ХООРАЙ ЧЕМПИОНУ

Кызыл хоорайның бирги чери дээш күш-культура коллективтериниң аразынга стол теннизиниң маргылдаазы болуп эрткен. Анаа ВЛКСМ обкомунуң командазы хоорай чемпиону болган. Дараазында шаңналдыг черлерни Тыва АССР-ниң Иштики херектер министерствозунуң, уран чүүл училищезиниң спортчулары ээлээн.

Хууда бирги черни эр улустан № 7 школаның өөреникчизи, спорт мастеринге кандидат Михаил Мусаев алган. Анатолий Серен (ВЛКСМ обкому) ийиги, Кужугет Хеймер-оол (№ 4 ХПТУ) үшкү черни ээлээн. Херээженнерден Мария Шырап (ВЛКСМ обкому) тергиидээн. Уран чүүл училищезиниң сургуулу Назыты Алдынмаа, «Чечек» ательезиниң төлээзи Вера Даржаа ийиги, үшкү шаңналга төлептиг болганнар.

Ийилеп ойнаарынга эр улустан спорт мастеринге кандидаттар Анатолий Серен, Михаил Мусаев шылгараан. Херээженнерден Ульяна Хертек, Назыты Алдынмаа бирги черни алган.

Эр, херээжен ийи кижи ойнаарынга Людмила Салчак биле Владимир Фунтиков бирги черни ээлээп.

Стол теннизинге ойнаар хоорайның шилиндек командазын тургускан. Ол команда удавас республиканың бирги чери дээш маргылдаага киржир.

С. МОНГУШ.

СОНУУРГАКТАРГА

БАШТАЙГЫ ФАМИЛИЯЛАР

Оруска эң баштай фамилиялар XVI—XVII вектерде тывылган. Ынчан фамилияны чүгле бай, ызыгууртан кижилер эдилээр эргелиг турган. А бөдүүн кижилер ат-фамилия чок чораан.

Кажан крепостной эрге-чагырганы дүжүрген соонда, калбак, делгем Россия империязының чонун «фамилияжыдар» талазы-биле ажылды хаан чазаа чорудар ужурга таварышкан. Ынчалза-даа национал болгаш биче улустар ёзулуг фамилияны Октябрь революциязының соонда алган.

Чогум орус фамилиялар кайын укталып тывылганыл? Оон саны кажыл? Ол айтырыгга ССРЭ-ниң ЭА-зының ономастика бөлүүнүң удуртукчузу В. Никонов мындыг харыыны берген:

— Мээң хуу даңзымда 100 муң янзы-бүрү, ынчалза-даа делгеренгей фамилиялар бар. Чогум орус фамилияның ниити саны бир миллион хире.

«Миллионер» деп адаарывыс орус фамилиялар база бар. Чижээ, Ивановтар. Олар чүгле Москвада безин 90 муң болгай. Оон аңгыда Васильевтер, Поповтар база хөй. Кузнецовтар, Ковалёвтар база-ла арбын. Ярослав болгаш Кострома областарда колдуу-ла Смирновтар чурттап турар. Моон аңгыда чок дээп ховар фамилиялар база турар. Чүгле чаңгыс Е деп үжүктен тургустунган фамилия Москва чурттуг бир херээжен хамаатыда бар.

Кандыг-бир фамилияның кандыг сөстен, кайын тыптып келгенин тодарадыры берге, харын-даа болдунмас чыгыы. Оон кол чылдагааны — эрте-бурунгу Орус күрүнеге ажыглаттынып турган чамдык сөстер бо үеге чедир шуут өскерилген ийикпе азы утказын чидирген. Ынчангаш ону тодарадырда, хөй үе дургузунда дилээшкиннер, шинчилээшкиннер негеттинер. Аңаа чижек кылдыр Берсенев эрнин азы Берсенев деп фамилияны ап алыңар. Бо сөстер эрте-бурунгу «берсень» деп орус сөстен укталган. «Берсень» деп ынчан крыжовникти (кызырак-караан) адап турган чүве-дир. А Вишняков деп фамилия вишнядан укталбаан. Шаанда шагда балыктаары-биле далайже үр хуусаалыг чоруптар вишняк кижиниң оглун ынчаар адап турган.

Орус фамилияларны системажыдар талазы-биле айтырыг бистиң чуртувуста бир дугаар шиитпирлеттинип турар. Фамилияны системажыдары деп чүл ол? Бирээде, фамилияларның нептереп болгаш тараан девискээрин тывары, ийиде, сөстерниң хөй херэглеттинер черлеринден фамилияның тывылганын уктап, дилээри болур.

С. КОРЕПАНОВ.

ЧУРУКТА: Ак-Довурактың Культура ордузунуң танцы коллективи «Күш-ажылчы мактал» деп танцыны күүседип турары.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

ЫРЫ-БИЛЕ УЖУРАЖЫЛГА

«Мелодия» ансамблиниң Г. Гаранянның удуртулгазы-биле үндүргени чаа пластинканы дыңнааш, чамдык кижилер аныяк үезин болгаш ол эрткен чылдарда диңмиттелген композиторлар И. Дунаевскийниң, А. Лепинниң ырларын сактып, а чамдыктары композиторлар А. Островскийниң, Э. Колмановскийниң, А. Пахмутованың нептереңгей ырларын дыңнаарлар. Пластинканы садып алгаш дыңнаар кижилер өөрүүрлер. Оон ады безин «Эки тура-хөөн» болгай.

Ук пластинка «Силерниң ынак ырларыңарны «Мелодия» ансамбли ойнап тур» деп сериялыг пластинкаларның уламчызы. Солистер Б. Хрумкин (фортепиано, орган), А. Зубов (сакс-сопрано), (сакс-тенор), К. Бахолдин (тромбон), К. Носов (труба) олар совет композиторларның нептереңгей ырларын боттарының оркестриниң чараш каастталгазы-биле дыңнакчыларны сонуургатканнар. Бо удаада олар авторларның ырларда кирген бодалдарын долузу-биле арттырбышаан А. Бугольцтуң, Л. Мерабовтуң, Г. Гаранянның каастталгалары-биле ырларны дыңнакчыларга ойнап бараалгадырлар.

В. ЧЕРНОВ.

ЧОГААЛЧЫГА ТУРАСКААЛ

Аныяк эстон скульптор Яак Соанс эстон литератураның классиги Антон Ханзен—Тамисаареның тураскаалын кылып дооскан. «Шын болгаш эки чорук» деп Эпопеяның авторунуң төрүттүнгенинден бээр чүс харлааның хөй-ниити калбаа-биле демдеглеп турар.

Юбилейниң бүдүүзүнде, 1978 чылдың январьда, чогаалчының тураскаалын Таллинниң төп шөлдериниң бирээзи Виру шөлүнге ажыдар.

(СЭТА).

АНЫЯК ИЕЛЕРГЕ СҮМЕ

Чаш уруг төрүттүнге-ле 7—8 ай болган дижик. Ол силерниң караанарга-ла өзүп, доругуп, оон шыңганнары быжыгып, семирип келген. Ынчалза-даа чаш уруг аарыычал дээрзин уттуп болбас.

Кышка бодаарга, чайын уруглар халдавырлыг аарыглардан хөй аарыыр. Бир эвес силер чаш кижини шын ажаап, арыглап, хүн чурумун ёзугаар чемгерер болзуңарза, янзы-бүрү аарыглардан камгалап болур силер. Уруг ол хире өзе бергенде, аңаа фрукт хандызын, пюрелерни берип, чамдыкта яблоконуң картын бижек-биле чонуп каапкаш азы арбузтуң тымчак черин тутсуп, амдапын сордуруп өөредип эгелээр силер. Ол бүгү чаш кижиге кончуг ажыктыг болур. Ынчалза-даа фрукт, кат аймаан чылыг сүт-биле чууру албан.

Чаш уруг туткан-на чүвезин аксынче аппаар болганда, ойнаарактарын, идик-хевин үргүлчү арыг тургузар. Уруг 3 айлыында, хүнде-ле 2 катап, эртен 6 шакта, кежээ 10 шакта эмиг эмер ужурлуг. Силерниң эмиңер сүдү эвээжей-даа берген болза, чайгы, чылыг үеде уругну үстүнде чурум ёзугаар эмиг сүдү-биле чемгерери, кижи-шөйүндү аарыгларын баш удур болдурбазының бир аргазы дээрзин утпаңар.

Хүн чуруму

6 айдан 9—10 айлыг чаш уругну хүнде 3 катап, оон ийизин арыг агаарга удудар. Хүнде-бештен хөй эвес катап чемгерер, сөөлгүзүн уруг уйгузурап турда чемгерерге, ол кежээ 8 шактан эртенгиниң 6 шакка чедир удуптар.

Ада-иелерге уруг кежээ эрте удааш, эртен орай оттур болза эки ышкаш сагындырар. Ынчалза-даа үстүнде хүн чурумун сагып, аңаа чаш кижини чаңчыктырары ажыктыг.

Уругну ойнадыры

Чаш кижини ойнадыры эң чугула. Оюн—чаш кижиге өөредилге. Ойнап тура, ол чүвелерни өң-чүзүнүн, хемчээлиниң ааңы-биле ылгап өөренир, оон миниишкин органы сайзыраар.

Чаш уруг бир ай турда, оон орнунуң бажынга азы колясказының кеску черинге дагжаар, өңгүр ойнаарак азып бээрге, уругнуң чүвени көрүп өөрениринге дузалаар. Чоорту ойнааракты хол чедер кылдыр чавызадыр, холу-биле дээп, ойнаарактың дагжаарын дыңнап өөренир. Уруг 5—6 айлыында чүвени холга тудуп билир апаар. Оон эгелээш ооң ойнаары нарыыдаар. Олуруптар апаргаш, уруг ойнаарактарын ыңай-бээр октагылап эгелээр. Ынчан тарай берген ойнаарактарны уругнуң хол чедер черинге бөлүп берип, ойнадыр. Уруг шалага кээп дүшкен ойнаарак бүрүзүнүң даажын дыңнаар, аңаа таалап амыраар; дугуйжугаштың азы мячиктиң канчаар чуглуп бар чорууруп көөр... Уруг амдыызында ойнаар-кыстар, кубиктер чижектиг ойнаарактар-биле ойнап шыдавас, оларны уруг 9—10 ай ажып чорда садып бериңер. Ынчан уругга сыылаш ойнаарактардан немей садып бериңер: резин өдүрекчигеш, ытчыгаш, мячик тутсуп ойнадырга, ындыг ойнаарактар чымчак болгаш уругнуң холунга туттунгур болур. А уруг мырыңай чаш турда ойнадып турганыңар дагжаар, чук ойнаарактарны тутсуп болбас. Олар хоорек, үрелиичел. Үрелген ойнаарактан тогулген биче пластмасс горохчугаштарны уруг чиптип азы думчуунче суптуп болур. Ол уругга кончуг айыылдыг. Уругга эмин эртир хөй ойнаарактарны хары угда бербеңер. Хөй ойнааракка уруг дүрген эригер. Дөрт, беш ойнаарак аңаа четчир.

Хүнзедир ойнаан ойнаарактарны кежээ чылыг сугта арыды чуур, тиглентеп, үрелген ойнаарактарны ылгап кааптыңар.

«Здоровье» журналдан.

Молдав ССР. Коммунистиг күш-ажылдың бүдүрүлге чери болур Бендерының торгу комбинадының чоргаарланыр чүүлү спорт комплекизи болур. Комбинаттың 600 ажыг ажылдакчылары болгаш оларның уруглары спорттуң янзы-бүрү хевирлерин, оон иштинде волейбол, гимнастика, аар атлетика, фехтованиени кылып турарлар. Заводтуң спортчуларының аразында республиканың чемпионнары, спорттуң мастерлери болгаш мастерге кандидаттар бар.

ЧУРУКТА: уран-чечек гимнастика талазы-биле спорт мастери Антонина Коробкина.

А. КОВТУННУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы.)

телевидение

ДЕКАБРЬ 21-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН
10.00—Медээлер.
10.10—Эртенги гимнастика.
10.30—«Улугларга болгаш бичиилерге тоол». Мультфильм.
10.50—«Ужуралдарлыг фильм экраны». «Өлүг сезон». Уран-чечен фильм. 2-ги серия.
11.55—«Кино аян-чоруктарының клуву». Журналист О. К. Игнатьев дамчыдылганы чорудар.
12.55—16.00—Чапсар.
16.00—«Мещерек ол ынчаар». Документалдыг телефильм.
16.15—«Ф. И. Тютчевтиң чогаал ажылы».
17.00—«Эртем бөгүн».
17.30—«Школачыларга музыка дугайында».
18.00—«Кижи болгаш хоойлу». Профессор А. А. Безуглов дамчыдылганы чорудар.
КЫЗЫЛДАН
18.30—Телемедээлер.
18.40—«Азия диптиң төвүнде». Дамчыдылга.
19.20—Документалдыг фильм.
19.30—«СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин—амыдыралга». Дамчыдылга.
19.45—Телемедээлер.
МОСКВАДАН
20.00—«Известия» солуннуң шаңналы дээш хоккейге делегей маргылдаазы. ЧССР-ниң шилиндек командазы-биле — «Квебек Нордикс» (Канада) ойнаар. В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузундан дамчыдылга. Чапсарларда: «Спортлото» тиражы болгаш медээлер.
22.30—«Үе». Информастыг программа.
23.00—УССР-ниң Күрүнениң танцы ансамблиниң концерти.
00.00—«Известия» солуннуң шаңналы дээш хоккейге делегей маргылдаазы. ССРЭ-ниң болгаш Швецияның шилиндек командалары ойнаар. Чапсарда—медээлер.
ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН
18.30—Уран чүүл мастерлериниң концерти.
КЫЗЫЛДАН
20.00—Чарлалдар.
20.05 — 21.35 — «Сойгалаашкын». Уран-чечен фильм.

АГААР

Бөгүн республикага болгаш Кызылга булуттаар, дагларга быскан хар чаар. Хаттың дүргени секундада 3—7 метр чедер. Агаарның температуразы даглыг черлерге 20—25, өскелеринге 14—19, Кызылга 21—23 градус соор.

Редакторнуң оралакчызы К. К. САТ

КИНО

ДЕКАБРЬ 21-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ынакшылдың шылгалдазы» (2 сериялыг) 10.00, 12.30, 15.00, 17.30, 20.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киноклуб: «Ээржигештер» 10.40, «Дайынның хилинчектээни ажы-төлдер» 12.40, 17.00, 18.50, 21.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ульзана» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Квартал отчёду» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000
Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, пропаганда килдизиниң 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжэ амыдырал килдизиниң 2-37-13, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация база совет тургузуг килдистериниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргаңда 2-32-75 телефонче долгаар.
Тираж 16332. Чагыг № 291.
СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР
Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыышкын талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—01343